

Врз основа на член 8 од Законот за земјоделство и рурален развој („Службен весник на Република Македонија“ бр. 49/10, 53/11, 126/12, 15/13, 69/13, 106/13, 177/14, 25/15, 73/15, 83/15, 154/15 и бр 11/16), а во врска со член 4, став (1), точка (г) од Законот за ратификација на Рамковната спогодба меѓу Република Македонија застапувана од страна на Владата на Република Македонија и Европската комисија за постапките за спроведување на финансиската помош од унијата за Република Македонија во рамките на спроведувањето на помошта според инструментот за претпристапна помош (ИПА II) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 99/15 година) и член 2 од Законот за ратификација на Секторската спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Европската комисија за воспоставување на одредби за управување и спроведување на финансиската помош на Унијата за Република Македонија според Инструментот за претпристапна помош во областа на политиките за „Земјоделство и рурален развој“ (ИПАРД) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/16), Владата на Република Македонија на седницата, одржана на XXXX донесе

**ПРОГРАМА ЗА КОРИСТЕЊЕ НА СРЕДСТВА ОД ЕУ ИНСТРУМЕНТОТ
ЗА ПРЕТПРИСТАПНА ПОМОШ ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН
РАЗВОЈ ЗА 2014-2020 ГОДИНА -ИПАРД II**

I

Со оваа програма се утврдуваат мерките за користење на средства од Инструментот на Европската унија за претпристапна помош за земјоделство и рурален развој за 2014-2020 година -ИПАРД II.

Оваа програма ги содржи следните пет мерки:

- Инвестиции во материјални средства на земјоделски стопанства;
- Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделските и рибните производи;
- Инвестиции во рурална јавна инфраструктура;
- Диверзификација на фармите и развој на бизниси и
- Техничка помош.

Целите на оваа програма се преку развој на човечкиот и физички капитал да се подобри безбедноста на храната и способноста на земјоделско-прехранбениот сектор за справување со конкуренцијата на пазарот, како и за постепено усогласување на секторот со стандардите на Европска унија (во понатамошен текст „ЕУ“), особено оние кои се однесуваат на хигиената и животната средина а во насока на постигнување на рамномерен територијален развој на руралните средини преку следниве приоритети:

- Подобрување на одржливоста и конкурентноста на земјоделските стопанства и преработката на храна;
- Обновување, зачувување и подобрување на екосистемите зависни од земјоделството и шумарството;
- Промовирање на рамномерен територијален развој и развој на руралните средини и
- Трансфер на знаење и иновации во областа на земјоделството, шумарството и руралниот развој.

II

Мерка ИНВЕСТИЦИИ ВО МАТЕРИЈАЛНИ СРЕДСТВА НА ЗЕМЈОДЕЛСКИТЕ СТОПАНСТВА

1. Корисници

Корисници кои може да аплицираат и да користат поддршка во рамките на оваа мерка се земјоделски стопанства и задруги.

Земјоделско стопанство кое е регистрирано во Единствениот регистар на Земјоделски стопанства при Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (во понатамошниот текст „Регистар на фарми“) согласно Законот за земјоделство и рурален развој, може да аплицира и користи поддршка од оваа мерка.

Земјоделското стопанство може да биде регистрирано во Регистарот на фарми како семејно земјоделско стопанство претставувано од физичко лице, индивидуален земјоделски производител или како земјоделско стопанство претставувано од правно лице.

Семејното земјоделско стопанство го претставува физичко лице кое е член на земјоделското домаќинство. Физичкото лице е овластено, од страна на сите други членови од земјоделското домаќинство, да го претставува земјоделското стопанство пред надлежните органи и да управува со него. Овластениот претставник и останатите членови на земјоделското домаќинство треба да живеат на иста адреса која е наведена како седиште на земјоделското стопанство, без оглед на локацијата на земјоделскиот имот (земјиште и објекти).

Индивидуален земјоделски производител е физичко лице кое се занимава со земјоделство за негови/нејзини лични потреби како сопственик на земјоделскиот имот или кој има право на користење на фарма добиено преку склучување законски договор за користење на земјиште и е регистриран во Регистарот за земјоделски производители при Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство или како Индивидуален земјоделски производител во Фондот за пензиско и инвалидско осигурување. Индивидуалниот земјоделски производител е регистриран како семејно земјоделско стопанство во Регистарот на фарми.

Земјоделското стопанство - правно лице треба да биде регистрирано во Централниот регистар согласно Законот за трговски друштва.

Задруга која е регистрирана во Централниот регистар согласно Законот за задруги која се занимава со земјоделска дејност, преработка на земјоделски производи и/или услуги кои се директно поврзани со земјоделските активности.

2. Ограничувања и демаркација со другите мерки од оваа програма

Со цел подобро насочување на инвестициската поддршка и постигнување демаркација помеѓу мерките во рамките на оваа програма, корисниците ќе бидат предмет на ограничувања во рамките на оваа мерка.

Поддршка за пост-бербени активности, преработка на фарма и директен маркетинг, во рамки на оваа мерка ќе биде доделена само за сопственото земјоделското производство, произведено од страна на земјоделското стопанство (или земјоделското производство на членовите на задругата) – и ќе се оценува од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој врз основа на технички предлог проект/деловен план и преку последователни контроли.

Поддршка не може да се одобри за земјоделските стопанства-правни лица во случај нивниот капитал да е во сопственост на јавни претпријатија, органи на државна управа или од страна на државата со повеќе од 25%. Во одредени случаи каде се смета за соодветно врз основа на националното законодавство, Телото за управување со ИПАРД може да побара од Европската комисија да одлучи преку доставување на образложено барање.

Доколку барателот претходно користел ЕУ поддршка за трактор во рамките на оваа програма, не може дополнително да поднесе барање за користење на поддршка за трактор. Ова ограничување не се однесува на задруги.

Поддршка за инвестиции во обновливи извори на енергија на фарма (биомаса, ветер, сончева енергија, хидраулична, геотермална итн. и / или преку преработка на растителни и животински производи од примарна и секундарна биомаса, опфатени со Анекс I од Договорот даден во Прилог 7 кој е составен дел од оваа програма), со капацитет на производство кој ја надминува годишната сопствена потрошувачка на корисникот, не се прифатливи според оваа мерка бидејќи се поддржани со мерката „Диверзификација на фармите и развој на бизниси“.

3. Општи критериуми за прифатливост

Сите баратели потребно е да достават барање за користење на средства до ИПАРД II програмата, придружено со сите потребни општи и посебни документи и технички предлог проект или деловен план.

Сите баратели кои аплицираат за инвестиции поврзани со растително производство во времето на поднесување на барањето треба да покажат постоење на обработлива земјоделска површина регистрирана во Системот за идентификација на земјишни парцели со минималната големина во зависност од дејноста на растително производство која е предмет на инвестиции и тоа:

- 0,3 ха во случај на инвестиции за одгледување на повеќегодишни растенија (култури) и оранжерији;

- 0,5 ха во случај на инвестиции поврзани со производство на зеленчук на отворено и
- 1 ха во случај на инвестиции во земјоделска механизација за полјоделство, вклучително ливади и пасишта.

Сите баратели кои аплицираат за инвестиции поврзани со сточарското производство треба да покажат постоење на минимум Добиточни единици (во понатамошен текст ДЕ) регистрирани во „Регистарот за идентификација на животните“ на Агенција за храна и ветеринарство (АХВ) со минимална големина во зависност на дејноста на сточарското производство која е предмет на инвестиција и тоа:

- 5 ДЕ во случај кога инвестициите се однесуваат на млечни говеда;
- 1,5 ДЕ во случај кога инвестициите се однесуваат на овци и/или кози;
- 8 ДЕ во случај кога инвестициите се однесуваат на одгледување на свињи и
- 10 ДЕ во случај кога инвестициите се однесуваат на одгледување на живина (со исклучок на патки, гуски, мисирки, фазани, ноеви, ему и бисерки).

Коефициентите за ДЕ се дадени во Прилог 6 кој е составен дел на оваа програма.

Барателите со пониски ДЕ од минималните прагови одредени со оваа програма или со намера за започнување на сточарско производство можат да аплицираат и да користат поддршка, ако минималните ДЕ се достигнат на крајот на инвестицијата, односно пред доставување на конечното барање за исплата.

Задругата може да ја докаже минималната големина на нивниот капацитет за земјоделско производство преку производствените капацитети на нивните членови - земјоделските стопанства и постојаните договори со кооперантите.

Корисниците се должни да ги евидентираат сите промени на производните капацитети во Регистарот на фарми и во Системот за идентификација на земјишни парцели и/ или Регистарот за идентификација на животни особено оние кои се резултат на реализираната инвестиција пред поднесување на конечно барање за исплата.

Инвестициите треба да се реализираат на имотот кој е во сопственост на барателот. Во случај на инвестициски проекти, кои се реализираат на имот кој не е во сопственост на барателот, треба да биде доставен договор или друг документ со кој се докажува правото на користење на имотот на кој се реализира инвестицијата за период од најмалку седум години од денот на аплицирање за поддршка.

Овластениот претставник на земјоделското стопанство треба да докаже дека има завршено најмалку средно образование или високо образование преку диплома/сертификат или минимум три години искуство во областа на земјоделско производство, преработка или услуги поврзани со земјоделството (докажано преку професионално работно искуство или преку искуството на

корисниците на националните програми за поддршка во земјоделството и рурален развој или други прифатливи писмени докази).

Барателите кои не ги исполнуваат горенаведените вештини и компетенции на крајот од инвестицијата треба да обезбедат сертификат за обука издаден од страна на релевантни стручни институции за обука, образовни и истражувачки институции, вклучувајќи ја и листата на модулите за присуство на обуката која е поврзана со инвестициите.

Најмалку едно одговорно лице од земјоделското стопанство – правно лице и задругата-правно лице треба да е во редовен работен однос или под договор со времетраење не пократко од пет години. Во случај на нови инвестиции овој услов треба да биде исполнет пред поднесување на конечното барање за исплата.

Земјоделско стопанство

Барателот- земјоделското стопанство, како и сите производни капацитети на земјоделското стопанство треба да бидат регистрирани како земјоделско стопанство во Регистарот на фарми пред да поднесат барање за поддршка.

Барателите кои предлагаат проекти за започнување на сточарско производство треба да бидат регистрирани како земјоделско стопанство во Регистарот на фарми и во Регистарот за идентификација на животни пред доставување на конечното барање за исплата.

Корисникот - земјоделското стопанство кое предлага инвестиции во аквакултура треба да биде регистрирано согласно Законот за рибарство и аквакултура во Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство пред поднесување на конечното барање за исплата.

Корисникот - земјоделското стопанство кое има инвестирано во преработка на фарма и директен маркетинг треба да биде регистрирано како оператор на храна согласно Законот за безбедност на храната во Агенција за храна и ветеринарство пред поднесување на конечното барање за исплата.

Задруги

Подносителот на барањето - задруга треба да биде регистрирана како задруга во Централниот регистар.

Барателот - задругата која се занимава со земјоделска дејност треба да биде призната согласно Законот за земјоделски задруги и да биде регистрирана во Регистарот на Земјоделски задруги при Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Барателот - задругата треба да достави деловен план како дел од барањето без оглед на износот на вкупниот прифатлив буџет на предложениот проект.

Национални и ЕУ стандарди кои треба да се исполнат

Минималните национални стандарди за заштита на животната средина, јавно здравје и благостојбата на животните во областа на земјоделското производство и преработката на храна се усогласени со релевантните стандарди на ЕУ.

Не подоцна пред реализација на инвестицијата (конечно барање за исплата е доставено), земјоделското стопанство треба да ги исполнува релевантните минимални национални стандарди кои се во сила за заштита на животната средина, јавно здравје и благостојба на животните. Со цел спроведување на оваа мерка, документот кој потврдува исполнување на важечките минимални национални стандарди претставува задолжителен дел од од конечното барање за исплата кое се доставува до Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Барателите кога доставуваат конечно барање за исплата треба да достават документи кои се издадени од страна на надлежните органи:

- Агенцијата за храна и ветеринарство, за почитување на јавното здравје согласно Законот за безбедност на храната (се применува за инвестиции поврзани со хигиена на млекото и на фармски активности за преработка во рамките на оваа мерка) и стандардите за благосостојба на животните согласно Законот за благосостојба и заштита на животните (се применува само за секторот сточарство и преработки на фарма во поглед на колење) и
- Општините или Министерство за животна средина и просторно планирање за стандарди за заштита на животната средина согласно Законот за животна средина (за инвестиции поврзани со изградба на нови објекти, предмет на условите пропишани со прописите за градење и инвестиции во интензивно одгледување на свињи и живина).

Издадените документи треба да се изработат врз основа на претходната оценка на инвестицискиот проект и на самиот барател. Во случај проценката на надлежните институции да покаже дека корисникот не ги исполнува релевантните стандарди, се дава транзиционен период за исполнување на стандардите. Договорот помеѓу корисникот и Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој може да биде продолжен во времетраење кое е доволно корисникот да ги исполни овие стандарди пред да биде доставено финалното барање за исплата. Во вакви случаи продолжувањето на договорот не може да надмине период од три години.

Во случај на инвестиции за преработка и/или згради и објекти за одгледување на добиток, инвестиционите проекти треба да бидат предмет на претходно оценување од страна на Агенција за храна и ветеринарство, во однос на тоа дали предложената инвестиција го достигнува минималното ниво на релевантните национални стандарди во согласност со релевантните стандарди на ЕУ на крајот на реализација на инвестицијата.

Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој може да добие документ со кој се потврдува исполнувањето на важечките национални минимални стандарди по службен пат, односно преку пристап до електронската евиденција или во писмена форма преку барање до надлежните органи одговорни за соодветниот стандард. Листата на документите кои го потврдуваат исполнувањето на важечките национални минимални стандарди, која Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој ја добива по службен пат ќе биде составен дел од Упатството за корисници.

Целосна и ажурирана листа на национални стандарди кои се во сила и нивната усогласеност со стандардите на ЕУ ќе биде утврдена од страна на Телото за управување со ИПАРД во однос на прифатливите инвестициски активности и приоритетниот сектор од оваа мерка. Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој ќе ја објавува листата редовно секогаш кога ќе биде направена промена. Ажурираната листа ќе биде составен дел од Упатството за корисници.

4. Посебни критериуми за прифатливост

Инвестициите кои се однесуваат за наводнување се ограничени на санација/надградба на постојната мрежа за наводнување на имотот на земјоделското стопанство.

Проектите поврзани со поставување или модернизација на објектите за одгледување на зеленчук во заштитен простор се ограничени на инвестиции во постојаните структури – „хали“ и стакленици (исклучени се привремените „пластеници -тунели“ како непостојани структури).

Лозите или лозниот саден материјал треба да биде во согласност со Националната сортна листа согласно Законот за семе и саден материјал и Законот за вино или со Општиот каталог на ЕУ за сорти на вино и сорти на винова лоза и подлоги, важечки во времето на објавување на јавниот повик. Сортите на Noah, Othello, Isabelle, Jacques, Clinton и Herbemont се сметаат како хибридни сорти и не се дозволени согласно Законот за вино.

Лозовите насади кои се во сопственост или се изнајмени од страна на барателот треба да бидат регистрирани во Националниот регистар за лозови насади пред поднесување на конечното барање за исплата.

Чувањето на животни/живина треба да биде со соодветен простор и објекти со соодветен простор за одгледување како и дополнителен простор. Минималната големина на дозволен простор по животно (крави, овци, кози, свињи и нивните потомци) треба да биде согласно „Правилникот за условите и начинот на заштита на фармските животни“ на крајот на инвестицијата.

Просторот за одгледување на живина за месо треба да биде со густина на чување кој не надминува 42 кг/м² или 17 бројлери по м².

Просторот за одгледување на несилки треба да биде со најмалку 750 см² кафезна површина по кокошка (систем за одгледување во кафези) и/или

густина која не надминува повеќе од девет носилки на 1 м², со по најмалку едно гнездо на секои седум кокошки и соодветни гранки (стоилки) во случаи на алтернативно одгледување на живина.

Инвестиции за производство на енергија од обновливи извори на енергија се прифатливи ако тие се однесуваат на енергетските потреби на земјоделското стопанство и/или производство на енергија за продажба во мрежа доколку се почитува ограничувањето на сопствена потрошувачка (електрична енергија која се продава во мрежа е еднаква на просекот на електрична енергија земена од неа во текот на една година).

Барателите кои предлагаат инвестиции во сточарско производство, во техничкиот предлог проект/деловниот план треба да елаборираат дека сточарските објекти се надополнети со системи за справување и складирање на ѓубривото во согласност со опциите наведени во Прилог 5 кој е составен дел од оваа програма или да предложат инвестиции за воспоставување и надградба на објекти за справување и складирање на ѓубривото до минимално пропишани опции.

Барателите кои се занимаваат со интензивно одгледување на свињи со повеќе од 2.000 легла за гоени свињи (над 30 кг) или 750 легла за маторици или инсталации за интензивно живинарство со повеќе од 40.000 легла за живина, согласно Законот за животна средина, можат да предложат инвестиции за спроведување на активности од оперативните планови за воспоставување на интегрирани еколошки барања. Документот со кој се докажува дека оперативните планови се договорени/одобрени од страна на Министерство за животна средина и просторно планирање треба да биде поднесен при аплицирањето за поддршка, а документот со кој се докажува позитивната оценка за спроведените активности издаден од Министерство за животна средина и просторно планирање треба да се достави на крајот од инвестицијата со конечното барање за исплата.

Барателите кои предлагаат инвестиции за наводнување, во техничкиот предлог проект / деловниот план треба да го елаборираат постоечкиот систем за наводнување и неговата неефикасност во однос на потрошувачката на вода и на каков начин користењето на поефикасен систем за наводнување ќе допринесе за поефикасно користење на водата и водните резерви. Документот за докажување на достапен извор за вода за наводнување треба да биде обезбеден до крајот на инвестицијата односно доставен со конечното барање за исплата.

5. Економска одржливост на земјоделското стопанство

Помош може да биде доделена на корисници, чии инвестициони проекти покажуваат финансиска/економска одржливост. Економската и финансиската одржливост ќе се оценува врз основа на технички предлог проект или деловен план.

Во случај на проекти кои имаат вкупен буџет под 50.000 евра, финансиската одржливост треба да се покаже преку технички предлог проект.

Во случај на проекти кои имаат вкупен буџет над 50.000 евра и во случај кога барателот е земјоделска задруга, економската одржливост треба да се покаже преку деловен план.

Барателот треба да ја прикаже можноста за континуитетот на работењето во текот на најмалку пет години од реализација на инвестицијата.

Обрасците за техничкиот предлог проект и деловниот план, придружени со белешка за упатство за пополнување на обрасците и најниското/највисокото ниво на финансиските и економските критериуми за одржливост со методологијата за пресметка, се изготвуваат и објавуваат од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој како дел од посебните пакети за поднесување на барање за користење на средства од ИПАРД II.

6. Приоритетни сектори поддржани со оваа мерка

Мерката е отворена за сите сектори во рамките на Анекс I од Договорот даден во Прилог 7 од оваа програма освен за секторот „тутун“.

Следните сектори се опфатени со оваа мерка:

-секторот за растително производство: (i) житарици, (ii) индустриски култури, (iii) зеленчук (вклучувајќи и компир), (iv) повеќегодишни култури (овоштарници, вклучувајќи и трпезно грозје, маслинки, медоносни дрвја (за производство на мед), (v) лозја;

-сектор сточарство: (i) говеда (за: млечни производи, гоење), (ii) свињи (за репродукција, гоење), (iii) овци и кози (за: млечни производи, гоење), (iv) живина (одгледувани за производство на месо – бројлери, кошки носилки);

-обработка и директен маркетинг на сопственото земјоделско производство на фарма: (I) млеко и млечни производи, (ii) месо и месни производи; (iii) овошје и зеленчук вклучувајќи и компири, печурки и мешункасти култури; (iv) жита, мелничарски производи и производи од скроб; (v) растителни и животински масла и масти; (vi) шира од грозје, сок од грозје, вино и оцет и

-производство на енергија од обновливи извори за сопствена потрошувачка, преку обработка на растителни и животински производи од примарна и секундарна биомаса (освен биомаса од рибни производи) за производство на биогаз и/или биогорива, користење на сончева енергија, ветерници, геотермална енергија итн.

7. Вид на прифатливи инвестиции

Прифатливи инвестиции во рамки на оваа мерка се:

1. Изградба или реконструкција на објекти и друг недвижен имот за земјоделско производство (како што се објекти за одгледување на добиток, складирање на храна, објекти за размножување, оранжерии и / или стакленици и расадници и објекти за пост-бербени активности), помошни објекти (како на пример, складови за чување на храна и сточна храна, силажа и амбари /силоси), вклучувајќи ги и оние што се користат за сместување на земјоделските машини и опрема, заштита при работа на работниците во земјоделството, заштита на животната средина (на пример за ѓубриво и септички јами, складишта за биомаса, недвижен имот за вода/канализација/третман на течни ѓубрива, складишта за силажа, објекти за заштитни средства на растителното производство и складирање на вештачки ѓубрива), како и потребната опрема;
2. Изградба или реконструкција на објекти и друг недвижен имотот кој се користи за пост-бербени активности, за преработка и маркетинг на земјоделски производи (како што се простории за пост-бербени активности, простории за ладење, пакување, калибрирање, производствени простории, магацини и продажни пунктови) помошни објекти (на пример објекти за подготовка на суровина, магацини за жито и магацини за чување на готови производи) вклучувајќи ги и оние за заштита при работа и заштита на животната средина (на пример третман на отпад, магацини за биомаса и недвижен имот за вода /третман на отпадни води) и потребната опрема;
3. Набавка на повеќегодишни растенија (со исклучок на семе), вклучувајќи овошни дрва, грмушки и трпезно грозје, маслинки, лозја, вклучително и придружни инсталации;
4. Набавка и/или инсталирање на нови машини, земјоделска механизација и опрема/инструменти за подобрување на активностите за земјоделско производство на фармата;
5. Набавка и/или инсталирање на нови машини и /или опрема за подобрување на стандардите на благосостојбата на животните (на пример обезбедување на дозволениот доволен простор, постојан пристап до свежа вода, исхрана, сместување и размножување, чистење на ѓубриво и одмор на отворен простор);
6. Набавка и/или инсталирање на нови машини и опрема/алатки за пост-бербени активности, преработка и директен маркетинг на фарма, вклучувајќи ги оние за:
  - калибрација, собирање, складирање и ладење (вклучувајќи и манипулација);

- преработка, пакување, ладење, замрзнување, сушење итн. и складирање (вклучувајќи и манипулација);
- производство на нови производи, воведување на нови технологии и процеси и
- подобрување и контрола на квалитетот и безбедноста на суровините и храната;

7. Набавка и/или инсталирање на нови машини и/или опрема за заштита на животната средина (како на пример за енергетска ефикасност, контролирани климатски услови, справување и складирање на ѓубриво, отпад и третман на нус-производи и третман на вода), вклучувајќи и ублажување на последиците од климатските промени (како на пример заштитни покривки и сенки) вклучувајќи и обезбедување на електрична енергија и/или греење со користење на обновливи ресурси за да се задоволат потребите на земјоделското стопанство ;

8. Инвестиции во објекти за наводнување и опрема за санација/надградба на постоечката мрежа на фарма, како што се цевки, пумпни станици, резервоари, бунари, разни системи за наводнување (на пример капка по капка, фертиригација, системи за наводнување со пара и подземно наводнување) ;

9. Набавка на специјализирани земјоделски транспортни приколки и возила, како што се земјоделски приколки, резервоари за млеко, транспортни разладни резервоари за превоз на производството, транспорт на живи животни и живина, специјализирана опрема за транспорт на арско ѓубриво и транспорт на биомаса и

10. Инфраструктура на земјоделско стопанство, вклучувајќи изградба и реконструкција на патиштата и патеките на стопанството, инсталации за снабдување со електрична енергија, водоснабдување и канализациони системи, одводнување (дренажа), артески бунари, оградување, и други подобрувања на надворешниот простор од имотот на корисникот за задоволување на потребите на земјоделското стопанство.

Прифатливи трошоци во рамки на оваа мерка се:

1. Материјални вложувања:

- набавка на градежни материјали и елементи за изградба или реконструкција на згради и објекти;
- набавка на нова земјоделска механизација, машини и опрема и
- набавка на повеќегодишни растенија (освен хибриди).

2. Нематеријални вложувања:

- стекнување со патентни права и лиценци;
- компјутерски софтвер вклучувајќи софтверски лиценци;

- инсталација на опрема (со исклучок на сервис);
- изградба / реконструкција (вклучувајќи технички надзор) и
- услуги за садење и обновување на насади.

3. Општи трошоци:

- подготовка на техничка документација, градежни планови и придружни студии;
- подготовка на технички предлог проект / деловен план, пресметка на трошоци, анализи, анализи на пазарот, маркетинг анализи;
- подготовка на проценка на животната средина и
- управување со проекти.

4. Трошоци за специфични информативни и рекламни активности на ниво на проект, кои се во надлежност на корисниците:

- билборди;
- плакати и
- налепници.

Општите трошоци како што се надоместоците за архитекти и инженери и консултанти, физибилити студии, стекнување на патентни права и лиценци не може да надминат 12% од вкупните прифатливи трошоци на инвестицијата. Специфични пониски граници на поединечни ставки може да се утврдат во зависност од типот на инвестицијата.

Прифатливите трошоци треба да бидат утврдени и детално наведени во „Листа на прифатливи трошоци за мерка Инвестиции во материјални средства на земјоделски стопанства“ која се одобрува од страна на Европската комисија.

Правила за потекло на трошоците

Сите набавки реализирани со средства од оваа програма треба да потекнуваат од прифатлива земја и тоа:

- земји членки на ЕУ, земји кандидати за ЕУ наведени во Анекс I на Регулативата (ЕУ) бр. 231/2014, договорни страни на Договорот за Европската економска област и партнерските земји опфатени со Европскиот инструмент за соседство (ЕНИ), и
- земји за кои е воспоставен реципрочен пристап до надворешната помош од страна на Европската комисија во согласност со условите утврдени во точка (е) од член 9 (1) од Регулативата (ЕУ) бр. 236/2014.

Доколку износот на набавката е под 100.000 евра во денарска противредност правилата за потекло не се применуваат.

Трошоци кои не се прифатливи во рамки на оваа мерка:

- даноци, вклучувајќи данок на додадена вредност; освен неповратен данок на додадена вредност кога е товар на корисниците освен лицата кои не подлежат на оданочување согласно со прописите за данок на додадена вредност;
- царини и увозни давачки, или некои други давачки што имаат еднаков ефект;
- купување, изнајмување или закуп на земја и постојни објекти, независно од тоа дали закупот резултира пренесување на сопственоста на закупецот;
- парични казни, финансиски казни и трошоци од судски спорови, камата на долг;
- оперативни трошоци;
- користени машини и опрема;
- банкарски трошоци, трошоци за гаранции и слични давачки;
- трошоци за менување валута, давачки и загуби во размена поврзани со ИПАРД евро сметката, како и други чисто финансиски трошоци;
- придонеси во натура;
- купување на права за земјоделско производство, набавка на животни, годишни растенија и нивно засадување;
- секое одржување, амортизирање и трошоци за наем и
- секој трошок настанат од јавната администрација во управување и спроведување на помошта, имено оние на управувачката и оперативната структура и, особено, режиски трошоци, наеми и плати на персоналот ангажиран за активности на управување, спроведување, мониторинг и контрола.

8. Критериуми за рангирање

Со цел да се обезбеди дека инвестицијата ги исполнува целите на мерката за прифатливите проекти ќе се доделуваат бодови според следните приоритети:

Приоритет ќе се даде на проекти поврзани со заштитата на животната средина и благосостојбата на животните и тоа:

- инвестиции кои се однесуваат на системи за ракување и складирање со ѓубриво за заштита на водите од загадувањето предизвикано од нитратите, /или инвестиции за подобрување на ефикасноста од употребата на азотни ѓубрива *(25 бода)* и
- инвестициска поддршка за воведување производство на енергија од обновливи извори на фарма и/или практики за заштеда на вода *(20 бода)* и
- инвестиции во постигнување на стандардите за благосостојба на животните *(15 бода)* или

- инвестиции со цел ефикасно користење на водата, ублажување на последиците од климатските промени (25 бода).

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 60 бода

Приоритет ќе се даде на барателите:

- сертифицирани органски земјоделски производители или со пренамена добиле сертификат за органско земјоделство (15 бода);
- земјоделски задруги кои се прифатливи или користат национална поддршка за формирање и водење на Земјоделски задруги (20 бода) или
- правно лице - земјоделското стопанство кое првенствено се занимава со земјоделска дејност, преработка на земјоделски производи и / или услуги во врска со земјоделското производство (10 бода) или
- семејни земјоделски стопанства претставувани од страна на млади фармери кои се најмалку 18, а помалку од 40 години на денот кога е поднесено барањето за поддршка или претставувани од жени (20 бода).

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 40 бода

ВКУПНО: 100 БОДА

9. Висина на финансиска поддршка

Финансиската поддршка или вкупните јавни трошоци (75% фондовите на ЕУ + 25% национално кофинансирање) кои се исплаќаат во вид на кофинансирање на инвестицијата во рамки на оваа мерка нема да ја надминуваат стапката од 60% од вкупните прифатливи трошоци на инвестицијата.

Ко-финансирањето (вкупни јавни трошоци) ќе се зголеми до:

- 65% за инвестиции во земјоделски стопанства направени од страна на млади земјоделци;
- 70% за инвестиции во земјоделски стопанства во планинските области (Листа на планински области е дадена во Прилог 2 кој е составен дел на оваа програма);

Стапката на ко-финансирање ќе се зголеми за 10 процентни за:

- инвестиции кои се однесуваат на системи за складирање и справување со ѓубриво (на пример, складирање, третман и понатамошно користење на ѓубриво);

- инвестиции за подобрување на ефикасноста од употребата на азотни ѓубриво (на пример, намалена употреба на азотни ѓубрива, и опрема за прецизно ѓубрење);
- инвестиции во објекти/опрема, чија цел е подобрување на енергетската ефикасност (на пример, употреба на градежни материјали кои ја намалуваат загубата на топлина);
- инвестиции во објекти/опрема за производство на био-енергија во случај на обработка на производите (суровините) опфатени со Анекс I од Договорот кој е даден во Прилог 7 од оваа програма (обработка на животинска или растителна примарна и секундарна биомаса);
- инвестиции во објекти/опрема за производство на енергија од другите обновливи извори на енергија за задоволување на потребите за поттошувачка на енергија на земјоделското стопанство и
- инвестиции во објекти/опрема за третман на отпадни води/канализација.

Најниска вредност на вкупни прифатливи трошоци по инвестиција изнесува 3.000 евра во денарска противвредност.

Максималната вкупна поддршка која може да биде доделена на еден корисник под оваа мерка е 1.500.000 евра во денарска противвредност за целиот период на спроведувањето на оваа програма.

10. Индикативен финансиски план

Табела 1: Индикативен финансиски план на мерката по години

Година	Вкупни прифатливи трошоци	Јавни трошоци						Приватни придонеси	
		Вкупно		Придонес на ЕУ		Национален придонес			
	ЕВРА	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	75%	7	25%	9	10=9/2
2014	4.777.778	2.866.667	60%	2.150.000	75%	716.667	25%	1.911.111	40%
2015	4.777.778	2.866.667	60%	2.150.000	75%	716.667	25%	1.911.111	40%
2016	4.777.778	2.866.667	60%	2.150.000	75%	716.667	25%	1.911.111	40%
2017	5.733.333	3.440.000	60%	2.580.000	75%	860.000	25%	2.293.333	40%
2018	7.777.778	4.666.667	60%	3.500.000	75%	1.166.667	25%	3.111.111	40%
2019	10.266.667	6.160.000	60%	4.620.000	75%	1.540.000	25%	4.106.667	40%
2020	11.000.000	6.600.000	60%	4.950.000	75%	1.650.000	25%	4.400.000	40%
Вкупно	49.111.111	29.466.667	60%	22.100.000	75%	7.366.667	25%	19.644.444	40%

Уделот на јавните средства за земјоделска механизација-трактори вклучувајќи ја и нивната опрема (со исклучок на додатоците) не може да надмине 20% од вкупниот расположлив финансиски буџет за оваа мерка за целиот период на спроведување на програмата.

11. Спроведување на мерката

Оваа мерка се применува на целата територија на Република Македонија

Спроведувањето на оваа мерка започнува со објавување на јавен повик за доставување на барање за користење средства од ИПАРД II програмата од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Пакетот за потребни документи за доставување на барање за користење на средства во рамки на оваа мерка (вклучувајќи Упатство за корисници, листа на потребни документи, обрасци на технички предлог проект/деловен план, упатства за пополнување на обрасци и други насоки за корисници) ќе биде објавен во електронска форма на веб-страницата на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и во печатена форма.

Постапката за одобрување на барањето за користење на финансиски средства од ИПАРД II програмата за мерка „Инвестиции во материјални средства на земјоделски стопанства“ не треба да надминува шест месеци од денот на поднесувањето на барањето. Доколку барањето се проверува од страна на посебни служби, проценката на проектот или барањето ќе се одложи се додека релевантните служби не ги достават своите заклучоци или ставови.

Во случаи кога бараниот износ за финансиска поддршка од пристигнатите прифатливи барања е поголем од достапните финансиски средства во рамки на оваа мерка ќе се пристапи кон рангирање на добиените прифатливи барања согласно критериумите за рангирање пропишани со оваа мерка.

Барателите на средства во рамки на оваа мерка ќе бидат одбиени доколку:

- не ги исполнуваат критериумите за прифатливост;
- трошоците не може да се утврдат како прифатливи и
- проектот не е одржлив.

Прифатливите инвестиции ќе бидат предмет на контроли на лице место за да се утврди фактичката состојба споредбено со барањето: дали инвестицијата е веќе започната и/или настанало плаќање, дали податоците во доставените документи одговараат на реалната состојба и други мерења.

Со започнување на реализирање на инвестицијата може да се почне откако Договорот за финансиска поддршка помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот е потпишан.

Исплатата на корисникот се врши по достава на барање за исплата/и, а врз основа на декларации за трошоците направени од страна на корисникот и потврдено со оригиналните сметкопотврди/фактури.

Нема да се изврши плаќање на корисник или нивен претставник доколку е утврдено дека тие вештачки ги создале потребните услови за добивање исплата со цел да се оствари корист во спротивност со целите на поддршката предвидени преку оваа мерка

За инвестиции кои вклучуваат набавка на машини и опрема, исплатата ќе се врши како единствена исплата на крајот на инвестицијата. За инвестиции кои вклучуваат активности за изградба/реконструкција, исплатата може да се направи на две рати по избор на корисникот, утврдени во Договорот за финансиска поддршка склучен со Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Инвестицијата за која корисникот добил поддршка не смее да се подложи на значителна измена во рок од пет години од денот кога е добиена конечната исплата. Значителни измени на инвестиции се оние кои резултираат со:

- престанок или изнесување на кофинансираните производни активности надвор од територијата на Република Македонија;
- промена во сопственоста на дел од инвестицијата со која се дава на фирма или јавно претпријатие или орган на државна управа несоодветна корист или
- суштинска промена која влијае на природата на инвестицијата, целите или условите за спроведување што ќе резултира со загрозување на нејзините оригинални цели.

Онаму каде што се бара со договорните обврски помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот или со одредбите на Секторската спогодба, по исплатата на државната помош се врши контрола на корисниците да се утврди дали условите за прифатливост се почитувани. Овие контроли ќе се вршат во период од пет години од денот на последната исплата на поддршката.

Корисниците може да поднесат повеќе барања во рамките на оваа мерка во текот на периодот на спроведување на програмата, под услов максималната вкупна поддршка да не е надмината и претходните инвестиции да се успешно завршени, односно корисникот да ја има примено конечната исплата.

Мерка ИНВЕСТИЦИИ ВО МАТЕРИЈАЛНИ СРЕДСТВА ЗА ПРЕРАБОТКА НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ И РИБНИ ПРОИЗВОДИ

1. Корисници

Корисници кои може да аплицираат и да користат поддршка во рамките на оваа мерка се правни лица и задруги.

Правни лица кои се регистрирани во Централниот регистар согласно Законот за трговските друштва како мали и средни претпријатија, согласно категоризацијата на мали и средни претпријатија, дадена во Прилог 4 кој е составен дел од оваа програма.

Претпријатија кои не се опфатени со дефиницијата за мали и средни претпријатија, но кои вработуваат помалку од 750 вработени и кои имаат годишен обрт кој не надминува 200 милиони евра во денарска противредност, исто така може да бидат прифатливи, но во овој случај поддршката се доделува за инвестиции наменети да го направат целото претпријатие во согласност со релевантните стандарди на ЕУ.

Новоформираните претпријатија ќе се оценуваат врз основа на големината која се очекува да се постигне предложена во деловениот план.

Задруги кои се регистрирани во Централниот регистар согласно Законот за задруги и првенствено се занимаваат со земјоделска дејност, преработка на земјоделски производи и маркетинг на земјоделски производи и преработки и / или услуги директно поврзани со земјоделски активности.

2. Ограничувања и демаркација со другите мерки во рамки на оваа програма

Со цел за подобро насочување на инвестициската поддршка и разграничување помеѓу корисниците од различни мерки, во рамките на оваа програма корисниците ќе подлежат на критериуми за демаркација во рамките на оваа мерка.

Поддршка не може да се одобри за претпријатија во случај нивниот капитал да е во сопственост на јавни претпријатија, органи на државна управа или од страна на државата со повеќе од 25%. Во одредени случаи каде се смета дека е соодветно врз основа на националното законодавство, Телото за управување со ИПАРД може да побара од Европската комисија да одлучи за исклучок од овој услов преку доставување на образложено барање.

Правните лица - микро претпријатија не се прифатливи за поддршка во рамките на оваа мерка бидејќи инвестициите за микро претпријатија се поддржани во рамките на мерката „Диверзификација на фармите и развој на бизнисот“.

Правни лица - претпријатија кај кои производната линија е одобрена за извоз во ЕУ имаат право на поддршка само за инвестиции во други производствени линии (дел на претпријатието).

Инвестициска поддршка за обновливите извори на енергија (биомаса, ветер, соларна енергија, хидраулика, геотермална итн и/или со преработка на растителни и животински производи од примарна и секундарна биомаса, опфатени со Анекс I на Договорот даден во Прилог седум од оваа програма), со капацитет на производство кое ја надминува годишната потрошувачка за сопствени потреби на корисникот, не се дозволени за поддршка во рамки на оваа мерка затоа што истите се поддржани под мерка „Диверзификација на фармите и развој на бизнисот“.

3. Општи критериуми за прифатливост

Сите баратели потребно е да достават „барање за користење на средства од ИПАРД II програмата“ придружено со сите потребни општи и посебни документи и деловен план.

Сите баратели треба да достават регистрација како доказ издадена од Централниот регистар.

Баратели- земјоделски задруги кои се занимаваат со основно земјоделското производство треба да се согласно Законот за земјоделски задруги и да се регистрирани во Регистарот на земјоделски задруги на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Сите корисници треба да се регистрирани во Агенција за храна и ветеринарство како оператори со храна или евидентирани заради промените предизвикани од засегнатите инвестиции согласно Законот за безбедност на храната на крајот на инвестицијата.

Инвестициите треба да се реализираат на имот кој е во сопственост на барателот. Во случај на инвестициски проекти кои се реализираат на имот кој не е во сопственост на барателот, треба да биде доставен договор или друг придружен документ со кој се докажува правото на користење на имотот на кој се реализир инвестицијата за период од најмалку седум години од денот на поднесување на барањето за поддршка.

Барателот треба да биде регистриран согласно Законот за данок на додадена вредност.

Пред да се достави барањето за исплата, најмалку едно одговорно лице на претпријатието треба да е во редовен работен однос или да е ангажирано под договор со времетраење не покусо од времетраењето на договорот за доделување финансиска поддршка во рамките на оваа програма.

Национални стандарди и ЕУ стандарди кои треба да се исполнат

Националните минимални стандарди за заштита на животната средина, јавното здравје, благосостојба на животните и заштита при работа од областа на преработка на храна се усогласени со соодветните стандарди на ЕУ.

Претпријатието на кое е одобрена инвестициската поддршка треба да ги исполнува релевантните национални минимални стандарди на крајот на инвестицијата. За потребите на спроведување на оваа мерка, документот кој ќе потврди исполнување на важечките минимум национални стандарди претставува задолжителен дел од барањето за исплата поднесено од барателот до Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Барателите при поднесување на барањето за поддршка и доставување на барањето за конечната исплата треба да ги достават и документите издадени од страна на надлежните органи како што се:

- Агенција за храна и ветеринарство за исполнување на стандардите за јавно здравје согласно Законот за безбедност на храната применливи за сите сектори во рамките на оваа мерка и исполнување на стандардите за благосостојбата на животните согласно Законот за благосостојба и заштита на животните (применливи само за месо и месни производи од претпријатијата кои се занимаваат со колење);
- општините или Министерството за животна средина и просторно планирање за исполнување на стандардите за заштита на животната средина согласно Законот за животната средина (за инвестиции поврзани со изградба на нови објекти, заштита на животната средина и производство на енергија од обновливи извори) и
- Државен инспекторат за труд за исполнување на стандардите согласно прописите за заштита при работа.

Документите издадени за оценување на усогласеноста на проектот во однос на важечките национални минимум стандарди за јавно здравје, благосостојба на животните, заштита на животната средина и безбедноста треба да се направат врз основа на претходна оценка на проектот каде што е соодветно. Ако таква проценка е извршена од страна на институциите во претходните шест месеци од денот на поднесување на барањето, овие документи ќе се земаат во предвид од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој. Во случај кога со документите на институциите е истакнато дека барателот не ги исполнил тие стандарди, се доделува транзиционен период за исполнување на релевантните стандарди пред поднесувањето на конечно побарување за исплата. Продолжување на времетраењето на договорот не смее да надмине три години.

Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој може да добие документ со кој се потврдува исполнувањето на важечките национални минимални стандарди (и соодветните стандарди на ЕУ) по службен пат, односно преку пристап до електронската евиденција или во писмена форма преку барање до надлежните органи одговорни за соодветниот стандард. Листата на документите кои го потврдуваат исполнувањето на важечките национални минимални стандарди (и соодветните стандарди на ЕУ), која Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој ја добива по службен пат ќе биде составен дел од Упатството за корисници.

Целосна и ажурирана листа на националните минимум стандарди кои се во сила и нивната усогласеност со релевантните стандарди на ЕУ поврзани со прифатливи инвестициски активности и приоритетни сектори под оваа програма ќе бидат утврдени од страна на Телото за управување со ИПАРД. Ажурирана листа ќе биде дел од Упатството за корисници.

4. Посебни критериуми за прифатливост

Барателот кој предлага инвестиции во секторот вино, треба да е регистриран во Регистар за производители на вино, со датум пред датумот на поднесување на барањето за исплата.

Барателот кој предлага инвестиција во центар за собирање и дистрибуција на зеленчук и овошје, житарици и млеко треба да е регистриран во Регистар за откупувачи на земјоделски производи, со датум пред датумот на поднесување на барањето за исплата.

5. Економска одржливост на корисникот

Помош може да биде доделена на корисниците чии инвестициски проекти покажуваат финансиска/економска одржливост. Економската и финансиската одржливост ќе се оценува врз основа на деловен план.

Барателот треба да ја прикаже можноста за континуитетот на работењето во текот на најмалку пет години од реализација на инвестицијата.

Обрасците за деловниот план придружени со упатство, белешка за пополнување на обрасците и најниска/највисока вредност на критериумите за економска одржливост со методологијата за пресметување се изготвува и објавува од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој како дел од посебните пакети за поднесување на барање за користење на средства од ИПАРД II.

6. Приоритетни сектори поддржани со оваа мерка

Ќе се овозможи поддршка за проекти за преработка и/или маркетинг на производи од Анекс I од Договорот даден во Прилог 7 од оваа програма, со цел подобрување на додадената вредност на тие производи. Сектори кои се поврзани со преработката и/или маркетинг на производи, покриени со Анекс I од Договорот даден во Прилог 7 од оваа програма и се прифатливи за поддршка, се следните:

- млеко и млечни производи;
- месо и производи од месо (вклучувајќи јајца и живина);
- овошје и зеленчук (вклучувајќи компири, печурки и легуминозни култури);
- мелнички производи, житни производи и производи од скроб;
- растителни и животински масла и маснотии;
- шира, вино и оцет и
- производство на енергија преку преработка на производи од растително и животинско потекло од примарна и секундарна биомаса, со исклучок на биомаса од рибни производи.

7. Вид на прифатливи инвестиции

Следните инвестиции во рамки на оваа мерка се прифатливи:

1. Конструкција или реконструкција на згради и друг недвижен имот кој се користи за преработка и маркетинг на земјоделски производи (како на пример згради за производство, складишта и откупни и дистрибутивни центри), помошни простории (како на пример, лаборатории кои се потребни за подготовка на суровинскиот материјал на претпријатието, силоси, магаџини за зрнест материјал и магаџини за готови производи), вклучувајќи ги оние кои се користат за безбедност при работа и за заштита на животна средина (на пример за третман на отпад, магаџини за биомаса и недвижен имот за третман на вода/отпадни води) и потребната опрема;
2. Купување и/или инсталација на нови машини и опрема/инструменти за:
  - сортирање, прибирање, складирање и разладување на собирните места;
  - преработка, пакување, разладување, замрзнување, сушење и тн. и магационирање (вклучувајќи манипулација);
  - производство на нови производи, воведување на нови технологии и процеси;
  - заштита на животната средина;
  - производство на енергија од обновливи извори на енергија и
  - подобрување и контрола на квалитетот и сигурноста на суровинските материјали и храна;

3. Купување на специјални транспортни резервоари и приколки за транспорт на суровински материјал како што се: цистерни за млеко на големо, приколки за разладување на производството кое се транспортира, транспортна опрема за биомаса, вклучувајќи и транспорт на живи животни;
4. Купување и/или инсталирање нови машини и/или опрема, за подобрување на стандардите за благосостојба на животните (како на пример за редовен пристап до свежа вода, храна и сместување на животните пред колење и чистење на природно ѓубриво);
5. Купување и/или инсталирање нови машини и/или опрема за заштита на животната средина (енергетска ефикасност, контролирани климатски услови, третман на отпад и нус-производи и валоризација, третман на вода/отпадни води, преработка на примарна и секундарна биомаса од животни и растенија), вклучувајќи и за електрична енергија и/или греење со употреба на обновливи извори на енергија и
6. Инфраструктура на имотот на претпријатието, вклучувајќи изградба и реконструкција на патишта за внатрешно поврзување, инсталации за електрична енергија, снабдување со вода, систем за отпадни води, пумпни станици, артерски бунари, за да се исполнат потребите за преработка и маркетинг активностите.

Прифатливи трошоци во рамки на оваа мерка се:

(а) Материјални вложувања

- купување на материјал за градба и елементи за изградба или реконструкција на згради и објекти и
- купување нови машини и опрема.

(б) Нематеријални вложувања

- постигнување согласност со меѓународно признаени стандарди како што се:
  - воведување на системи за управување во претпријатијата (на пример - ISO 9000:2005; ISO 9001:2000; ISO 14001:2004 (EMAS); ISO 900; ISO/TR 10013:2001; ISO 19011:2002; ISO 27001, вклучувајќи информациски технологии -базирани системи;
  - подготовка за сертификација под HACCP (Анализа на опасност на критични контролни точки);
  - исполнување на Добра производна пракса (ДПП) во претпријатијата.
- добивање на права за патенти и лиценци;
- компјутерски софтвер, заедно со лиценца за софтверот;
- инсталација на опрема (без сервисер) и
- услуги за изградба/реконструкција (вклучувајќи технички надзор).

(в) Општи трошоци

- подготовка на техничка документација, градежни планови и придружни студии;
- подготовка на деловен план: пресметки на трошоци, анализи, анализи на пазарот, маркетинг анализи;
- подготовка на оценка на животната средина и
- управување со проекти

(г) Трошоци за специфични информативни и рекламни активности на ниво на проект, кои се под одговорност на корисниците

- билборди;
- плакати и
- налепници

Општите трошоци како што се надоместоците за архитекти и инженери и консултанти, физибилити студии, стекнување на патентни права и лиценци не може да надминат 12% од вкупните прифатливи трошоци на инвестициите. Специфични пониски граници на поединечни ставки може да се утврдат во зависност од типот на инвестицијата.

Прифатливите трошоци треба да бидат утврдени и детално наведени во *Листата на прифатливи трошоци за мерка „Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи“* која се одобрува од страна на Европската комисија.

Правила за потекло на трошоците

Сите набавки реализирани со средства од оваа програма треба да потекнуваат од прифатлива земја. Прифатливи земји се следните:

- земји членки на ЕУ, земји кандидати за ЕУ наведени во Анекс I на Регулацијата (ЕУ) бр. 231/2014, договорни страни на Договорот за Европската економска област и партнерските земји опфатени со Европскиот инструмент за соседство (ЕНИ) и
- земји за кои е воспоставен реципрочен пристап до надворешната помош од страна на Европската комисија во согласност со условите утврдени во точка (е) од член 9 (1) од Регулацијата (ЕУ) бр. 236/2014.

Доколку износот на набавката е под 100.000 евра во денарска противредност правилата за потекло не се применуваат.

Трошоци кои не се прифатливи во рамки на оваа мерка:

(а) даноци, вклучувајќи данок на додадена вредност; освен неповратен данок на додадена вредност кога е товар на корисниците освен лицата кои не подлежат на оданочување согласно прописите за данок на додадена вредност ;

(б) царини и увозни давачки, или други некои други давачки што имаат еднаков ефект;

- (в) купување, изнајмување или закуп на земја и постојни објекти, независно од тоа дали закупот резултира пренесување на сопственоста на закупаецот;
- (г) парични казни, финансиски казни и трошоци од судски спорови; камата на долг;
- (д) оперативни трошоци;
- (ѓ) користени машини и опрема;
- (ж) банкарски трошоци, трошоци за гаранции и слични давачки;
- (ж) трошоци за менување валута, давачки и загуби во размена поврзани со ИПАРД евро сметката, како и други чисто финансиски трошоци;
- (з) придонеси во натура;
- (с) купување на права за земјоделско производство, животни, годишни растенија и нивно засадување;
- (к) секое одржување, амортизирање и трошоци за наем и
- (ј) секој трошок настанат од јавната администрација во управување и спроведување на помошта, имено оние на управувачката и оперативната структура и, особено, режиски трошоци, наеми и плати на персоналот ангажиран за активности на управување, спроведување, мониторинг и контрола.

8. Критериуми за рангирање

Со цел инвестицијата да ги исполнува целите на мерката, бодовите за прифатливи проекти ќе се доделуваат според следните приоритети:

Приоритет ќе се даде на проекти поврзани со усогласување со стандардите на ЕУ:

- инвестиции кои се однесуваат на надоградување за да се постигне усогласување со стандардите на ЕУ кои се однесуваат на безбедност на храната во секторот за млеко и месо *(30 бода) или*
- инвестиции кои се однесуваат на надоградување за да се постигне усогласување со стандардите на ЕУ кои се однесуваат на добросотојба на животните во секторот за месо *(25 бода).*

ЗБИР НА БОДОВИ: најмногу 30 бода

Приоритет ќе се даде на проекти поврзани со заштита на животната средина:

- инвестиции кои се насочени кон намалување на негативното влијание на животната средина преку енергетска ефикасност, третман на отпад и нус-производи и валоризација, третман на вода/отпадни води *(25 бода) или*

- инвестициска поддршка во воведувањето производство на енергија од обновливи извори вклучувајќи преработка на примарна и секундарна биомаса од животни и растенија, за да се обезбеди електрична енергија и/или греење со употреба на обновливи извори на енергија (30 бода).

ЗБИР НА БОДОВИ: најмногу 30 бода

Приоритет ќе се даде на проекти кои промовираат интегрирање на земјоделските производители и преработувачите:

- инвестиции насочени кон поставување, или модернизација на откупно дистрибутивните центри (10 бода) и
- иостоечки договорни односи со примарните земјоделски производители кои покриваат најмалку 30% од набавките на суровински материјал за преработка (10 бода).

ЗБИР НА БОДОВИ: најмногу 20 бода

Приоритет ќе се даде на барателите:

- правно лице кое првенствено се занимава со преработка на земјоделски производи (5 бода) или
- оператор со храна или земјоделска задруга која ја претставуваат млади кои се над 18 години или под 40 години на денот кога барателот го поднел барањето, или пак претставник е жена (10 бода) или
- седиштето е лоцирано во рурални подрачја (10 бода)

ЗБИР НА БОДОВИ: најмногу 20 бода

ВКУПНО : 100 БОДА

9. Висина на финансиска поддршка

Финансиската поддршка или вкупните јавни трошоци (75% фондовите на ЕУ + 25% национално кофинансирање) кои се исплаќаат во вид на кофинансирање на инвестицијата во рамки на оваа мерка нема да ја надминуваат стапката од 50% од вкупните прифатливи трошоци на инвестицијата.

Стапката на кофинансирање може да се зголеми за 10 проценти за:

- инвестиции во згради/опрема чија што намена е да се подобри енергетската ефикасност;

- инвестиции во згради/опрема за производство на био-енергија во случај на преработка на производи (суровински материјал) кои се опфатени со Анекс I од Договорот даден во Прилог 7 од оваа програма (преработка на примарна и секундарна биомаса од животни и растенија);
- инвестиции во згради/опрема за производство на енергија од други обновливи извори на енергија за сопствените потреби за електрична енергија и
- инвестиции во згради/опрема за третман на отпад, вода/отпадна вода.

Најниска вредност на вкупни прифатливи трошоци по инвестиција изнесува 10.000 евра во денарска противвредност.

Највисока вредност на вкупни прифатливи трошоци по корисник за целиот период на спроведувањето на оваа програма изнесува 4.500.000 евра во денарска противвредност.

10. Индикативен финансиски план за мерката:

Табела 2: Индикативен финансиски план по години

Год	Вкупно прифатливи трошоци	Јавни Расходи						Приватен придонес	
		Вкупно		ЕУ Придонес		Национален придонес			
		ЕВРА	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	75%	7	25%	9	10=9/2
2014	6.000.000	3.000.000	50%	2.250.000	75%	750.000	25%	3.000.000	50%
2015	6.000.000	3.000.000	50%	2.250.000	75%	750.000	25%	3.000.000	50%
2016	4.933.333	2.466.667	50%	1.850.000	75%	616.667	25%	2.466.667	50%
2017	5.280.000	2.640.000	50%	1.980.000	75%	660.000	25%	2.640.000	50%
2018	8.533.333	4.266.667	50%	3.200.000	75%	1.066.667	25%	4.266.667	50%
2019	13.813.333	6.906.667	50%	5.180.000	75%	1.726.667	25%	6.906.667	50%
2020	14.000.000	7.000.000	50%	5.250.000	75%	1.750.000	25%	7.000.000	50%
Вкупно	58.560.000	29.280.000	50%	21.960.000	75%	7.320.000	25%	29.280.000	50%

11. Спроведување на мерката

Оваа мерка се применува на целата територија на Република Македонија

Спроведувањето на оваа мерка започнува со објавување на јавен повик за доставување на барање за користење средства од ИПАРД II програмата од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Пакетот за потребни документи за доставување на барање за користење на средства во рамки на оваа мерка (вклучувајќи Упатство за корисници, листа на потребни документи, обрасци на технички предлог проект/деловен план,

упатства за пополнување на обрасци и други насоки за корисници) ќе биде објавен во електронска форма на веб-страницата на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и во печатена форма.

Постапката за одобрување на барањето за користење на финансиски средства од ИПАРД II програмата за мерка „Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи“ не треба да надминува шест месеци од денот на поднесувањето на барањето. Доколку барањето се проверува од страна на посебни служби, проценката на проектот или барањето ќе се одложи се додека релевантните служби не ги достават своите заклучоци или ставови.

Во случаи кога бараниот износ за финансиска поддршка од пристигнатите прифатливи барања е поголем од достапните финансиски средства во рамки на оваа мерка ќе се пристапи кон рангирање на добиените прифатливи барања согласно критериумите за рангирање пропишани со оваа мерка.

Барателите на средства во рамки на оваа мерка ќе бидат одбиени доколку:

- не ги исполнуваат критериумите за прифатливост;
- трошоците не може да се утврдат како прифатливи и
- проектот не е одржлив.

Прифатливите инвестиции ќе бидат предмет на контроли на лице место за да се утврди фактичката состојба споредбено со барањето: дали инвестицијата е веќе започната и/ или настанало плаќање, дали податоците во доставените документи одговараат на реалната состојба и други мерења.

Со започнување на реализирање на инвестицијата може да се почне откако Договорот за финансиска поддршка помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот е потпишан.

Исплатата на корисникот се врши по достава на барање за исплата/и, а врз основа на декларации за трошоците направени од страна на корисникот и потврдено со оригиналните сметкопотврди/фактури.

Нема да се изврши плаќање на корисник или нивен претставник доколку е утврдено дека тие вештачки ги создале потребните услови за добивање исплата со цел да се оствари корист во спротивност со целите на поддршката предвидени преку оваа мерка

За инвестиции кои вклучуваат набавка на машини и опрема, исплатата ќе се врши како единствена исплата на крајот на инвестицијата. За инвестиции кои вклучуваат активности за изградба/реконструкција, исплатата може да се направи на две рати по избор на корисникот, утврдени во Договорот за финансиска поддршка склучен со Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Инвестицијата за која корисникот добил поддршка не смее да се подложи на значителна измена во рок од пет години од денот кога е добиена конечната исплата. Значителни измени на инвестиции се оние кои резултираат со:

- престанок или изнесување на кофинансираните производни активности надвор од територијата на Република Македонија;
- промена во сопственоста на дел од инвестицијата со која се дава на фирма или јавно претпријатие или орган на државна управа несоодветна корист или
- суштинска промена која влијае на природата на инвестицијата, целите или условите за спроведување што ќе резултира со загрозување на нејзините оригинални цели.

Онаму каде што се бара со договорните обврски помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот или со одредбите на Секторската спогодба, по исплатата на државната помош се врши контрола на корисниците да се утврди дали условите за прифатливост се почитувани. Овие контроли ќе се вршат во период од пет години од денот на последната исплата на поддршката.

Корисниците може да поднесат повеќе барања во рамките на оваа мерка во текот на периодот на спроведување на програмата, под услов максималната вкупна поддршка да не е надмината и претходните инвестиции да се успешно завршени, односно корисникот да ја има применено конечната исплата.

Мерка ИНВЕСТИЦИИ ВО РУРАЛНА ЈАВНА ИНФРАСТРУКТУРА

1. Корисници

Следниве групи на корисници можат да се пријават и да добијат поддршка во рамки на оваа мерка:

- општини можат да аплицираат за поддршка на населени места со не повеќе од 10 000 жители, дадени во Прилог 3 кој е составен дел на оваа програма, како корисници на инвестицијата.
- Јавно претпријатие за стопанисување со шуми основано во согласност со Законот за јавните претпријатија и регистрирано во Централниот регистар и
- Јавно претпријатие за стопанисување со пасишта основано во согласност со Законот за јавните претпријатија и регистрирано во Централниот регистар.

2. Општи критериуми за прифатливост

Барателот треба да достави барање со комплет на потребни документи.

Градежни (основни) планови и технички цртежи вклучувајќи предмер подготвени согласно Законот за градење и други локални градежни стандарди, официјално воспоставени од општината, треба да се достават заедно со барањето.

Баратели - општини треба да достават одлука донесена од страна на Советот на општината за приоритет на проектот за развој на општината и во согласност со локалните развојни планови каде што е применливо.

Баратели - јавни претпријатија треба да достават одлука донесена од страна на Управниот одбор за усогласеноста на проектот со годишните планови.

Баратели - општини кои имаат намера да инвестираат во населени места кои се опфатени со Законот за култура, треба да достават одобрение/согласност за изведување на инвестицијата, издадено од Министерство за култура и/или Министерство за транспорт и врски.

Баратели - општини кои имаат намера да инвестираат во населени места, потребно е да достават одобрение за изведување на инвестицијата од Министерство за животна средина и просторно планирање .

Одржувањето на проектот треба да биде обезбедено од страна на корисникот се додека не поминат најмалку пет години по последната исплата на проектот. Трошоците за одржување не се прифатливи за кофинансирање од ЕУ.

Инвестициите треба да се спроведат на државен или општински имот. Во случај на инвестициски проекти, кои се реализираат на приватен имот, а не се во сопственост на барателот, пред да аплицира за поддршка, треба да се почитува Законот за експропријација или концесија.

3. Посебни критериуми за прифатливост

Инвестициските проекти за водоснабдување, канализација и отстранување на отпад, треба да бидат координирани од страна на локалните јавни претпријатија основани за управување со јавната дејност.

Инвестициите за производство на енергија од обновливи извори на енергија се прифатливи доколку се однесуваат на енергетските потреби на прифатливиот корисник - општина и/или населби.

Во случај на инвестиции во пристапни патишта до шумско земјиште, шумата треба да се класифицира со висок ризик за шумски пожари, и да биде потврдено од страна на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

4. Национални и ЕУ стандарди

Секој проект треба е во согласност со националните минимални стандарди за заштита на животната средина, градежништво, енергија и култура, кои се релеванти за проектот, пред да се достави конечното барање за исплата кон Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

5. Континуитет на инвестицијата

Барателот треба да покаже можности за континуитет на работењето односно способност да се одржи инвестицијата во тек на најмалку пет години по реализација на инвестицијата, односно по приемот на конечната исплата.

6. Вид на прифатливи инвестиции

Снабдување со енергија и енергетската ефикасност:

- изградба или рехабилитација и опремување на фабриките за обновливи извори на енергија и системи за јавна дистрибуција (био-горива, енергиј и топлина) од обновливите извори;
- изградба или рехабилитација на инсталациите за обновливи извори на енергија за снабдување на објекти во општинска сопственост и/или згради кои се користат за обезбедување на услуги во заедницата (како и образование и здравство);
- подобрување на локалните јавни дистрибутивни мрежи за снабдување со електрична/топлинска енергија во општинските населби и/или земјоделски области вклучувајќи ги и пасишта и
- инвестиции за подобрување на енергетската ефикасност во општинските и другите објекти кои се користат за обезбедување на услуги во заедницата (како и образование и здравство).

Стопанисување со води:

- изградба/реконструкција/рехабилитација на системот за водоснабдување, инсталации и поврзани објекти (на пример, прочистување, филтрација, итн) и
- изградба/реконструкција/рехабилитација на канализацијата, инсталациите и поврзани објекти (на пример третирање на испуштањето на отпадни води).

Поддршка за инвестиции во собирање на отпадни води и нивно третирање за населби поголеми од 10.000 население не се прифатливи, бидејќи се поддржани од еколошките активности во рамките на ИПА II.

Стопанисување со отпад:

- изградба/реконструкција на мала инфраструктура за стопанисување со отпад (на пример, депонии и/или точки за собирање на отпад, согласно со стандардите за животната средина) и
- набавка и инсталација на опрема за собирање на отпад (на пример, контејнери, транспортни приколки и возила);

Обнова на село:

- изградба и реконструкција на јавни зелени површини - паркови и градини, детски игралишта;
- изградба и реконструкција на уличната мрежа, уличните тротоари, плоштади, пешачки површини, шеталишта, и друга потребна опрема;

- реконструкција и реновирање на општински згради од локално културно, традиционално или природно значење и/или подобрување на области од локално културно, традиционално или природно значење и надворешни објекти, вклучувајќи уредување и потребна опрема;
- реновирање на фасади на јавни објекти, надворешни објекти, вклучувајќи израмнување и уредување на надворешни површини (ако се интегрирани во просторниот план на населбата и/или според официјалните општински стандарди за архитектонски и градежен стил на ниво на општината или населбата) и
- инвестиции во изградба на речните корита за контрола и справување со поплави во рамките на населбата, вклучувајќи инфраструктура за заштита од лизгање на земјиштето.

Патишта:

- изградба/рехабилитација на постоечките општински патишта и мостови (на пример, патишта кои ги поврзуваат населбите со главните патишта, врски помеѓу населените места, јавни пристапни патишта до бизниси, фарми, туристички објекти, згради или надворешни области од локално културно, традиционално или природно значење, земјоделско земјиште и шуми) вклучувајќи и израмнување и уредување на околината и
- изградба/реконструкција на земјоделската и шумската патна мрежа (вклучувајќи патеки за превенција на пожари).

Услуги:

- изградба и реконструкција на локалната пазарна инфраструктура - земјоделски пазар, занаетчиски пазари, итн. и релевантни објекти и опрема;
- воспоставување на нови или подобрување на постоечките центри за културни услуги (како што се културни центри, театри, кина, библиотеки);
- воспоставување или подобрување на центри за рекреација, слободно време и спорт (вклучувајќи спортски центри, младинските центри, итн) и
- воспоставување или подобрување на центри за социјални услуги - згрижување на деца (јасли, градинки), грижа за стари лица и лица со посебни потреби (како што се центри за дневна грижа), вклучувајќи и специјализиран превоз.

Прифатливи трошоци во рамки на оваа мерка се:

(a) Материјални вложувања:

- набавка на градежни материјали и елементи за изградба или реконструкција на објекти и инфраструктура;
- набавка на механизација, машини и опрема и

- набавка на повеќегодишни растенија.

(б) Нематеријални вложувања:

- компјутерски софтвер вклучувајќи софтверска лиценца;
- инсталација на опрема (со исклучок на сервисер);
- услуги за изградба/реконструкција (вклучувајќи и технички надзор) и
- услуги за садење и уредување на пејзаж.

(в) Општи трошоци

- подготовка на техничка документација, градежни планови и дополнителни студии;
- подготовка на деловен план: пресметки на трошоци, анализи, пазарни анализи, маркетинг анализи;
- подготовка на еколошка проценка и
- управување со проекти.

(г) Трошоци за конкретни информации и рекламни активности на ниво на проект, кои се одговорност на корисниците

- билборди;
- плакати и
- налепници.

Прифатливите трошоци треба да бидат утврдени и детално наведени во *Листата на прифатливи трошоци за мерка „Инвестиции во рурална јавна инфраструктура“* која се одобрува од страна на Европската комисија.

Правила за потекло на трошоците

Сите набавки реализирани со средства од оваа програма треба да потекнуваат од прифатлива земја. Прифатливи земји се следните:

- земји членки на ЕУ, земји кандидати за ЕУ наведени во Анекс I на Регулативата (ЕУ) бр. 231/2014, договорни страни на Договорот за Европската економска област и партнерските земји опфатени со Европскиот инструмент за соседство (ЕНИ), и
- земји за кои е воспоставен реципрочен пристап до надворешната помош од страна на Европската комисија во согласност со условите утврдени во точка (е) од член 9 (1) од Регулативата (ЕУ) бр 236/2014.

Доколку износот на набавката е под 100.000 евра во денарска противвредност правилата за потекло не се применуваат.

Трошоци кои не се прифатливи во рамки на оваа мерка:

- (а) даноци, вклучувајќи данок на додадена вредност; освен неповратен данок на додадена вредност кога е товар на корисниците освен лицата кои не подлежат на оданочување согласно прописите за данок на додена вредност ;
- (б) царини и увозни давачки, или некои други давачки што имаат еднаков ефект;
- (в) купување, изнајмување или закуп на земја и постојни објекти, независно од тоа дали закупот резултира пренесување на сопственоста на закупецот;
- (г) парични казни, финансиски казни и трошоци од судски спорови; камата на долг;
- (д) оперативни трошоци;
- (ѓ) користени машини и опрема;
- (ж) банкарски трошоци, трошоци за гаранции и слични давачки;
- (з) трошоци за менување валута, давачки и загуби во размена поврзани со ИПАРД евро сметката, како и други чисто финансиски трошоци;
- (з) придонеси во натура;
- (с) купување на права за земјоделско производство, животни, годишни растенија и нивно засадување;
- (к) секое одржување, амортизирање и трошоци за наем и
- (ј) секој трошок настанат од јавната администрација во управување и спроведување на помошта, имено оние на управувачката и оперативната структура и, особено, режиски трошоци, наеми и плати на персоналот ангажиран за активности на управување, спроведување, мониторинг и контрола

7. Критериуми за рангирање

Со цел да се обезбеди дека инвестицијата ги исполнува целите на мерката, на прифатливите проекти ќе им бидат доделени бодови според следниве приоритети:

Приоритет ќе им се даде на проектите кои се однесуваат на:

- патишта (50 бода) или
- управување со вода и канализација (45 бода) или
- управување со отпад (40 бода) или
- снабдување со енергија и енергетска ефикасност (35 бода) или
- инвестиции за обновување на село (30 бода) или

- друго: (20 бода)

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 50 бода

Приоритет ќе им се даде на барателите:

- општина до 10.000 жители според последниот службен попис (30 бода) или
- општина до 20.000 жители според последниот службен попис (20 бода) или
- општина со над 20.000 жители според последниот службен попис (15 бода) или
- јавни претпријатија (15 бода) или

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 30 бода

Приоритет ќе им се даде на инвестициите лоцирани во:

- планински предели (листа на планински предели е дадена како Прилог два оваа програма) (20 бода) или
- населени места кои се на расојание поголемо од 50 км од центарот на општината (10 поени)

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 20 бода

ВКУПНО: 100 БОДА

8. Висина на поддршка

Вкупните јавни расходи (75% ЕУ фондовите + 25% национално кофинансирање) нема да ја надминат стапката од:

- 100% од вкупните прифатливи трошоци за инвестициите кои не се од таква природа да генерираат значајни нето приходи (согласно член 61 од ЕУ регулатива бр. 1303/2013 на Европскиот парламент и Советот)
- 50% од вкупните прифатливи трошоци за проекти кои генерираат приходи (согласно член 61 од ЕУ регулатива бр. 1303/2013 на Европскиот парламент и Советот).

Најниска вредност на вкупни прифатливи трошоци по инвестиција изнесува 10.000 евра во денарска противвредност.

Највисока вредност на вкупни прифатливи трошоци по инвестициски проект изнесува 3.000.000 евра во денарска противвредност за проекти на општини и 500.000 евра во денарска противвредност за проекти на јавните претпријатија.

9. Индикативен финансиски план на мерката

Табела 3: Индикативен финансиски план по години

Година	Вкупни прифатливи трошоци	Јавни расходи					
		Вкупно		ЕУ придонес		Национален придонес	
		ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	75%	7	25%
2014							
2015							
2016	533.333	533.333	100%	400.000	75%	133.333	25%
2017	1.200.000	1.200.000	100%	900.000	75%	300.000	25%
2018	2.666.667	2.666.667	100%	2.000.000	75%	666.667	25%
2019	3.733.333	3.733.333	100%	2.800.000	75%	933.333	25%
2020	4.000.000	4.000.000	100%	3.000.000	75%	1.000.000	25%
Вкупно	12.133.333	12.133.333	100%	9.100.000	75%	3.033.333	25%

10. Спроведување на мерката

Инвестициите поддржани со оваа мерка треба да се во рамки на населени места кои имаат помалку од 10.000 жители- ЛАЕ 2. Листата на населени места со помалку од 10.000 жители е дадена во Прилог 3 од оваа програма.

Спроведувањето на оваа мерка започнува со објавување на јавен повик за доставување на барање за користење средства од ИПАРД II програмата од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Пакетот на материјали за доставување на барање за користење на средства во рамки на оваа мерка (вклучувајќи Упатство за корисници, листа на потребни документи, упатства за пополнување на обрасци и други насоки за корисници) ќе бидат објавени во електронска форма на веб-страницата на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и во печатена форма.

Барателите на средства во рамки на оваа мерка ќе бидат одбиени доколку:

- не ги исполнуваат критериумите за прифатливост;
- трошоците не може да се утврдат како прифатливи и
- проектот не е одржлив.

Бодувањето на проекти ќе се користи за избор на проекти преку рангирање во случаи кога бараниот износ за финансиска поддршка во пристигнатите барања е поголем од достапниот финансиски буџет посветен на оваа мерка.

Проекти со 0 бодови не можат да се одобрат за поддршка.

Корисниците на оваа мерка потпишуваат Договор за користење на финансиска поддршка од ИПАРД II со Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој кој ги обврзува да спроведат тендерска постапка за јавна набавка за реализирање на предложената инвестиција во согласност со правилата на ПРАГ- *Практичен водич за договорни постапки на ЕУ за надворешни активности.*

Бројот на рати за исплата на средстватата може да биде во согласност со бројот на градежните фази на инвестицијата, утврдено во Договорот за користење на финансиска поддршка од ИПАРД II со Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Корисниците може да поднесат повеќе барања во рамките на оваа мерка во текот на периодот на спроведување на програмата, под услов максималната вкупна поддршка да не е надмината и претходните проекти/инвестиции да се успешно завршени, односно корисникот ја има примено конечната исплата.

Мерка ДИВЕРЗИФИКАЦИЈА НА ФАРМИТЕ И РАЗВОЈ НА БИЗНИСИ

1. Корисници

Корисници кои може да аплицираат и да користат поддршка во рамките на оваа мерка се физички лица, правни лица и задруги.

Физички лица регистрирани дека живеат во рурална област или имаат регистрирано економска активност во рурална област како што се:

- физичко лице кое е регистрирано како занаетчија во Регистарот на занаетчии, согласно Законот за занаетчиска дејност за активности за кои е предложена инвестицијата;
- физичко лице кое е регистрирано како угостител (вклучувајќи сместување) согласно прописите за угостителска и туристичка дејност, за активностите за кои е предложена инвестицијата;
- физичко лице кое е регистрирано како трговец поединец во Централниот регистар согласно Законот за трговски друштва;
- физичко лице регистрирано во Единствениот регистар на земјоделските стопанства како претставник на земјоделско стопанство, или друг член на земјоделското домаќинство кои живеат на истата адреса која е седиште на земјоделското стопанство и може да биде во урбана или рурална област и

- физичко лице регистрирано како индивидуален земјоделски производител во Регистарот на земјоделски производители во Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство или во Фонд за пензиско и инвалидско осигурување. Индивидуалениот земјоделски производител е регистриран како семејно земјоделско стопанство во Регистарот на фарми и неговото/нејзиното седиште може да биде во урбана или рурална област.

Физички лица кои предлагаат нови инвестиции за стапување во економски активности во руралните области се прифатливи за поддршка во рамките на оваа мерка се предмет на исполнување на специфичните барања на крајот на инвестицијата, особено ако:

- поседува докажани професионални способности преку стручно образование или стручна обука или друг професионално признат сертификат за одделна економска не-земјоделска дејност;
- се обврзе да води сметководствени книги за индивидуални економски активности во текот на спроведувањето на проектот и
- се обврзе дека на крајот на инвестицијата (пред поднесување на конечното барањето за исплата) ќе ја регистрира економската активност како занаетчија, угостител или трговец поединец или правно лице во општината каде што се наоѓа рурална област.

Правни лица кои се регистрирани во Централниот регистар како микро и мали претпријатија согласно категоризацијата на претпријатија дадена како Прилог четири од оваа програма.

Новоформираните претпријатија ќе се оценуваат врз основа на големината која се очекува да се постигне предложена во деловениот план.

Задруга која е регистрирана во Централниот регистар, согласно Законот за задруги која првенствено се занимава со земјоделска дејност, собирање на шумски производи, преработка на земјоделски и шумски производи, маркетинг на земјоделски производи и/или услуги поврзани директно со земјоделски и шумски активности.

2. Ограничувања и демаркација со други мерки од програмата

Со цел подобро насочување на инвестициската поддршка и да се постигне демаркација помеѓу мерките во рамките на оваа програма, корисниците ќе бидат предмет на следниве ограничувања во рамките на оваа мерка:

Земјоделските стопанства-правни лица и задругите –правни лица не се прифатливи за поддршка за инвестициите во преработка и маркетинг на земјоделски производи, бидејќи оваа поддршка е обезбедена под мерките

„Инвестиции во материјални средства на земјоделските стопанства“ и „Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи“.

Поддршка не може да се одобри за правни лица во случај нивниот капитал да е во сопственост на јавни претпријатија, органи на државна управа или од страна на државата со повеќе од 25%. Во одредени случаи каде се смета за соодветно врз основа на националното законодавство, Телото за управување со ИПАРД може да побара од Европската комисија да одлучи исклучок од овој услов преку доставување на образложено барање

Правни лица - мали претпријатија не се прифатливи за поддршка во оние приоритетни сектори за кои поддршката е предвидена во рамки на мерката „Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи“ како што се: млеко и млечни производи, месо и месни производи (вклучувајќи јајца и живина); овошје и зеленчук (вклучително компири, печурки и легуминози); житарици, мелнични и скробни производи; растителни и животински масла и масти; шира, вино и оцет.

3. Општи критериуми за прифатливост

Сите баратели потребно е да достават барање за користење на средства од ИПАРД II програмата придружено со сите потребни општи и посебни документи и технички предлог проект или деловен план.

Барателот - физичкото лице, при аплицирање за поддршка треба да биде регистрирано како претставник на семејно земјоделско стопанство или негов член во Регистарот на земјоделски стопанства на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и во Регистарот на земјоделски производители на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство или во Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во случај на индивидуален земјоделски производител.

Барателот - физичко лице занаетчија, при поднесување на барањето за поддршка, треба да поднесе документ дека е регистриран во Регистарот на занаетчији за вршење на економска активност која се однесува на проектот пред датумот на поднесување на барањето.

Барателот - физичко лице регистрирано за угостителство (вклучително и туристичко сместување) при аплицирање за поддршка, треба да достави документ дека е регистриран согласно прописите за вршење угостителска и турстичка дејност пред датумот на поднесување на барањето.

Барателот - физичко лице кое предлага нови инвестиции за стапување во економски активности во руралните области доставува правна или нотарски заверена изјава за обврската за регистрирање на економската активност како занаетчија, угостител или трговец поединец во општината каде што рурална област се наоѓа пред поднесување на конечното барање за исплата.

Барателот - правно лице треба да биде регистрирано во Централниот регистар, пред датумот на поднесување на барањето.

Барателот – задруга треба да биде регистрирана како задруга во Централниот регистар, пред датумот на поднесување на барањето.

Барателот- задруга која се занимава со земјоделска дејност треба да биде признаена согласно Законот за земјоделски задруги и да е регистрирана во Регистарот на земјоделски задруги на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство пред датумот на поднесување на барањето.

Инвестициите треба да се реализираат на имот кој е во сопственост на барателот. Во случај на инвестициски проекти, кои се реализираат на имот кој не е во сопственост на барателот се доставува договор за право на користење или друг документ со кој се докажува право на користење на имотот на кој се реализира инвестицијата, за период од најмалку седум години од денот на аплицирање за поддршката.

Барателот - физичко лице треба да обезбеди потврда, документ за докажување на професионална стручност за одделна економска не-земјоделска дејност со најмалку средно образование или високо образование или стручно образование и стручна обука со диплома / уверение. Кандидатите кои не ги исполнуваат условите, на крајот на инвестицијата треба да обезбедат сертификат за обука кој е издаден од страна на релевантните стручни институции за обука, едукативни и истражувачки институции, вклучувајќи ја листата на присуства на модули за обука во врска со инвестициите.

Најмалку едно одговорно лице на индивидуалниот земјоделски производител, правното лице или земјоделската задруга треба да е во редовен работен однос или да биде ангажиран под договор со времетраење од не помалку од пет години. Физичките лица треба да бидат постојано вработени како трговци поединци, занаетчии или угостители. Во случај на нови инвестиции овој услов треба да се постигне пред поднесувањето на конечното барање за исплата, односно откако инвестицијата е оперативна.

Национални стандарди кои треба да исполнат

Корисникот треба да ги исполнува релевантните национални стандарди за заштита на животната средина, јавното здравје и заштита при работа на крајот на реализацијата на инвестицијата.

Во однос на специфичните поддржани економски активности ќе се применуваат следниве минимални национални стандарди:

- за инвестиции во руралниот туризам, ќе се однесуваат барањата од прописите за туризам, угостителство и безбедност на храна;

- за инвестиции поврзани со обработка на храна вклучително и преработка на шумски производи, ќе се однесуваат барањата од прописите за безбедност на храна;
- за инвестиции поврзани со собирање на шумски производи, (освен преработка на шумски производи) и дрвосеча ќе се применуваат барањата од прописите за шумарство;
- за инвестиции поврзани со занаетчиство ќе се применуваат барањата од прописите за занаетчиство;
- за инвестиции поврзани со ветеринарните услуги, ќе се применуваат барањата од прописите за ветеринарно здравство;
- за производство на производи за заштита на растенијата и / или ѓубрива, ќе се применуваат условите од прописите за здравјето на растенијата и за ѓубрива и
- за производство на козметички производи ќе се применува барањата од прописите за безбедност на козметичките производи.

Документот кој потврдува почитување на важечки национални минимални стандарди, претставува задолжителен дел од конечното барање за исплата.

Документот кој потврдува исполнување на важечките национални минимални стандарди треба да се издадени од страна на следниве надлежните органи:

- Агенција за храна и ветеринарство, за почитување на јавното здравје согласно Законот за безбедност на храната кој се применува за целото производството на храна и угостителство и Законот за безбедност на козметички производи за инвестиции во производство на непрехрамбените производи и Законот за ветеринарно здравство за инвестиции во ветеринарните служби;
- општините или Министерство за животна средина и просторно планирање, за стандарди за заштита на животната средина согласно Законот за животната средина (за инвестиции поврзани со изградба на нови објекти, предмет на барањата од прописите за градење);
- Министерство за економија и/или Министерство за животна средина и просторно планирање за производство на енергија од обновливи извори, предмет на барањата прописите за производство и дистрибуција на енергија и
- Инспекторатот за труд, за исполнување на стандарди согласно прописите за заштита при работа.

Издадените документи за проценка на усогласеноста на проектот во однос на важечките национални минимални стандарди треба да се направат и врз основа на претходна проценка на проектот и од самиот барател каде што е соодветно.

Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој може да добие документ за проценка на усогласеност а или потврда за

исполнување на важечките национални минимални стандарди службено, односно преку пристап до електронска евиденција или писмено преку барање до надлежните органи одговорни за соодветните стандарди. Листата на документи кои го потврдуваат исполнувањето на важечките национални минимални стандарди кои Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој ги добива службено ќе бидат дел од Упатството за корисници.

Целосната и ажурирана листа на национални стандарди кои се во сила и нивната усогласеност со стандардите на ЕУ (каде што е релевантно) ќе биде утврдена од страна на Телото за управување со ИПАРД во однос на прифатливите инвестициски активности и приоритетниот сектор од оваа мерка. Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој ќе ја објавува листата кога ќе биде направена промена. Ажурираната листа ќе биде составен дел од Упатството за корисници.

4. Посебни критериуми за прифатливост

Проекти кои се однесуваат на инвестиции во изградба/реконструкција на објекти за туристички цели треба да се градат во стил прилагоден на стилот со традиционалната архитектура на руралната област, што треба да се покаже преку техничките цртежи и дизајн од страна на овластени архитекти, поддржани со фотографски докази за постоечкиот традиционален градежен стил.

За инвестициите во рурален туризам и/или угостителство предложени од страна на физичко лице, постигнатиот капацитет за внатрешно сместување не треба да биде повеќе од 10 соби во кои треба да се сместат најмногу 20 луѓе (со исклучок на дополнителни кревети за деца), за сместување на отворено, капацитетот кој ќе се постигне треба да биде од најмногу 10 сместувачки единици или да се сместат 30 гости истовремено и да се послужат 50 луѓе.

За инвестиции во рурален туризам и/или угостителство предложени од страна на правни лица, постигнатиот капацитет за внатрешно сместување не треба да биде повеќе од 20 соби (за да се сместат најмногу 50 луѓе), капацитетот за сместување на отворено треба да биде од најмногу 30 сместувачки единици или да се сместат 90 гости и истовремено и да се послужат најмногу 70 гости со храна.

5. Економската одржливост на корисникот

Помош може да биде доделена на корисници, чии инвестициони проекти покажуваат финансиска/економска одржливост. Економската и финансиската одржливост ќе се оценува врз основа на технички предлог проект или деловен план.

Во случај на проекти кои имаат вкупен буџет под 50.000 евра, финансиската одржливост треба да се покаже преку технички предлог проект.

Во случај на проекти кои имаат вкупен буџет од над 50.000 евра, економската одржливост треба да се демонстрира преку деловен план.

Барателот треба да покаже можности за континуитет на работењето во текот на најмалку пет години по реализација на инвестицијата.

Обрасци за технички предлог проект и деловен план придружени со упатства за пополнување на обрасците и најниска / највисока вредност на финансиските и економските критериуми за одржливост како и методологијата на пресметка се изготвува и објавува од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој, како дел од специфичните пакети за барање на користење на средства од ИПАРД II.

6. Приоритетни сектори поддржани со оваа мерка

Мерката е наменета за следните приоритетни сектори:

1. Алтернативно земјоделско производство:
  - одгледување на печурки и тартуфи;
  - хортикултура (расадници и одгледување на цвеќе и цветни папки, украсни растенија, дрва);
  - производство на семенски и саден материјал;
  - одгледување на зајаци;
  - одгледување на полжави;
  - одгледување на птици за јајца и месо - патки, гуски, мисирки, тетреби, ноєви, емуа и бисерки;
  - одгледување на дивеч;
  - пчеларството;
  - одгледување на растенија, семиња, и други зачини и ароматични растенија;
  - насади на дрвја за дрвена граѓа и био-маса (брзо растечки) и
  - аквакултурни фарми за слатководна риба.
2. Производство на прехранбени производи и пијалоци,
3. Производство на не-прехранбени производи
4. Занаетчиски дејности, кои се во согласност со Правилникот за определување на дејности кои можат да ги вршат занаетчиите
5. Обезбедување на услуги во земјоделството:
  - воспоставување и унапредување на ветеринарните служби;

- воспоставување и реновирање на работилници за одржување и поправка на земјоделска механизација, машини и опрема и
- воспоставување на услуги за изнајмување на земјоделска механизација и машини

6. Развој на услуги за руралното население:

- услуги за поправка и одржување;
- услуги за теренско одржување;
- услуги за грижа на домашни миленичиња;
- услуги за престој и нега;
- услуги за дневно згрижување на деца;
- обука и образовни центри за било која професија, хоби или самостојно развојна цел, спорт и рекреација, услуги за поддршка на образование, информатички центри;
- транспортни услуги и
- кино, локална радиодифузија, локална телевизија.

7. Промоција на руралниот туризам:

- туристичко сместување – сместување во внатрешен простор (соби, апартмани, ноќевање и појадок, само-угостителски колиби) и сместување на отворено (кампови, бунгалови, камп-приколки);
- угостителска дејност (готвење и служење на храна);
- комбинирани услуги - сместување и угостителски услуги;
- обезбедување на соби за дегустација / продажба за директен маркетинг на производителите;
- рурални музеи (згради и изложбени предмети за разгледување на историски, природни, традиционални, образовни, земјоделски и други добра од руралните области, како и ботанички и зоолошки градини);
- обезбедување на простории за семинари и обуки, едукативни фарми и
- обезбедување на рекреативни активности за туристите.

8. Производство и продажба на обновливите извори на енергија:

- соларна енергија, ветер, вода, геотермална енергија;
- преработка на растителни и животински производи од примарна и секундарна биомаса, освен биомаса од рибни производи;
- преработка на земјоделски производи за производство на био-гориво;
- преработка на шумска биомаса и
- производство на енергија од обновливи извори за потребите на инвестиции во приоритетните сектори поддржани со оваа мерка само за потребите за сопствена потрошувачка.

7. Вид на прифатливи инвестиции

Поддршка ќе биде дадена за инвестиции во материјални средства за воспоставување/модернизација на алтернативно земјоделско производство на фарми. Поддршка ќе биде доделена и за предложени инвестиции за диверзификација на економските активности во руралните области кои се однесуваат на шумарството и преработка на храна, а не се поддржани во рамките на мерките „Инвестиции во материјални средства на земјоделски стопанства“ и „Инвестиции во материјални средства за преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи“ и чиј краен производ не е во Анекс I од Договорот (како што е прикажано во Прилог 7 од Програмата).

Следниве видови на инвестиции се опфатени со оваа мерка:

1. Изградба или реконструкција на објекти и друг недвижен имот кој се користи за прифатливите економски активности (*како што се: згради за одгледување на растенија/производство, магацини, објекти за услуги, сместување, угостителство, придружни спортски објекти*), помошни објекти (*на пример складишта за сировини, објекти за подготовка на материјал, продажни места и санитарни барања*), вклучувајќи ги и оние кои се користат за безбедност при работа и за заштита на животната средина (*на пример третман на отпад, магацини за биомаса и недвижен имот за третман на вода/отпадни води*) и потребна опрема.
2. Набавка и/или инсталирање на нови машини, земјоделска механизација и опрема / инструменти, поврзани со прифатлива економска активност.
3. Набавка на наменски транспортни резервари и приколки за превоз на сировините и/или производи (како приколки со ладење за превоз на производство, транспорт на опрема за биомаса).
4. Набавка на повеќегодишни дрвја и растенија (со исклучок на семе, саден материјал и мицелиум), вклучувајќи медоносни дрва билки, семиња, и други зачинести и ароматични растенија, дрва за граѓа, кратки нискостеблени и други брзо-растечки видови, дрвја за биоенергетски цели, украсни растенија и украсни дрвја (вклучувајќи и помошни постројки).
5. Набавка и/или инсталирање на нови машини и/или опрема за заштита на животната средина (енергетска ефикасност, контролирани климатски услови, третман на отпад и нус-производи и валоризација, третман на отпадна вода/канализација, преработка на животинска или растителна примарна и секундарна биомаса), вклучувајќи и обезбедување на електрична енергија и/или греење со користење обновливи ресурси.
6. Инфраструктурата на имотот на кој се реализира инвестицијата, вклучувајќи изградба и реконструкција на патишта за внатрешно поврзување, патеки,

инсталации за снабдување со електрична енергија, водоснабдување и канализациони системи, пумпни станици, артески бунари, оградување итн. и подобрување на надворешните области на имотот, за задоволување на потребите на економските активности и услуги;

Прифатливи трошоци во рамки на оваа мерка се:

(а) Материјални вложувања:

- набавка на градежни материјали и елементи за изградба или реконструкција на згради и објекти;
- набавка на нови машини и опрема;
- набавка на нова земјоделска механизација и
- набавка на повеќегодишни садници (освен хибриди).

(б) Нематеријални вложувања

- постигнување согласност со меѓународно признаени стандарди:
  - воведување на системи за управување во претпријатијата (на пример ISO 9000:2005; ISO 9001:2000; ISO 14001:2004 (EMAS); ISO 900; ISO / TR 10013:2001; ISO 19011:2002; ISO 27001; вклучувајќи ИТ -основни системи, итн);
  - подготовка за сертификација под HACCP (Анализа на опасност на критични контролни точки);
  - исполнување на Добра производна пракса (ДПП) во претпријатијата.
- стекнување на патентни права и лиценци
- компјутерски софтвер вклучувајќи софтверски лиценци
- инсталација на машини и опрема (со исклучок на сервисер)
- изградба / реконструкција (вклучувајќи технички надзор) и
- услуги за садење и обновување на насади.

(в) Општи трошоци

- подготовка на техничка документација, градежни планови и придружни студии;
- подготовка на деловен план: пресметки на трошоци, анализи, анализи на пазарот, маркетинг анализи;
- подготовка на проценка на животната средина и
- правување со проекти

(г) Трошоци за специфични информативни и рекламни активности на ниво на проект, кои се под надлежност на корисниците:

- билборди;
- плакати и
- налепници

Општите трошоци како што се надоместоците за архитекти и инженери и консултанти, физибилити студии, стекнување на патентни права и лиценци не може да надминат 12% од вкупните прифатливи трошоци на инвестицијата. Специфични пониски стапки на поединечни ставки може да се утврдат во зависност од типот на инвестицијата.

Прифатливите трошоци треба да бидат утврдени и детално наведени во „Листа на прифатливи трошоци за мерка Диверзификација на фарми и развој на бизниси“ која се одобрува од страна на Европската комисија.

Правила за потекло на трошоците

Сите набавки реализирани со средства од оваа програма треба да потекнуваат од прифатлива земја и тоа:

- Земји членки на ЕУ, земји кандидати за ЕУ наведени во Анекс I на Регулативата (ЕУ) бр. 231/2014, договорни страни на Договорот за Европската економска област и партнерските земји опфатени со Европскиот инструмент за соседство (ЕНИ) и
- Земји за кои е воспоставен реципрочен пристап до надворешната помош од страна на Европската комисија во согласност со условите утврдени во точка (е) од член 9 (1) од Регулативата (ЕУ) бр 236/2014.

Доколку износот на набавката е под 100.000 евра во денарска противредност правилата за потекло не се применуваат.

Трошоци кои не се прифатливи во рамки на оваа мерка:

- (а) даноци, вклучувајќи данок на додадена вредност; освен неповратен данок на додадена вредност кога е товар на корисниците освен лицата кои не подлежат на оданочување согласно прописите за данок на додадена вредност;
- (б) царини и увозни давачки, или некои други давачки што имаат еднаков ефект;
- (в) купување, изнајмување или закуп на земја и постојни објекти, независно од тоа дали закупот резултира пренесување на сопственоста на закупецот;
- (г) парични казни, финансиски казни и трошоци од судски спорови, камата на долг;

- (д) оперативни трошоци;
- (ѓ) користени машини и опрема;
- (е) банкарски трошоци, трошоци за гаранции и слични давачки;
- (ж) трошоци за менување валута, давачки и загуби во размена поврзани со ИПАРД евро сметката, како и други чисто финансиски трошоци;
- (з) придонеси во натура;
- (с) купување на права за земјоделско производство, набавка на животни, годишни растенија и нивно засадување;
- (к) секое одржување, амортизирање и трошоци за наем и
- (ј) секој трошок настанат од јавната администрација во управување и спроведување на помошта, имено оние на управувачката и оперативната структура и, особено, режиски трошоци, наеми и плати на персоналот ангажиран за активности на управување, спроведување, мониторинг и контрола.

8. Критериуми за рангирање

Со цел да се обезбеди дека инвестицијата ги исполнува целите на мерката за прифатливите проекти ќе се доделуваат бодови според следните приоритети:

Приоритет ќе се даде на проекти поврзани со заштита на животната средина:

- инвестиции за воспоставување и модернизација на постројките за производство на енергија од обновливи извори *(на пример биогаз, соларна енергија, ветерници, гео-термална енергија)* (20 бода) или
- инвестиции за воведување на производство на енергија од обновливи извори *(на пример биогаз, соларна енергија, ветерници, гео-термалната енергија)* за потребите на барателот (15 бода)

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 20 бода

Приоритет ќе се даде на проекти поврзани со создавање на работни места:

- инвестиции за промовирање самовработување и/или вработување на членовите на семејството (10 бода) или
- инвестиции за промовирање работни места во руралните *средини* (5 бода)

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 10 бода

Приоритет ќе се даде на проекти кои се спроведуваат во руралните подрачја:

- доколку инвестицијата е лоцирана во општините со рурални *центри* (30 бода) или

- доколку инвестицијата е лоцирана во планински рурални *подрачја* (20 бода) и/или
- доколку инвестицијата е лоцирана во национални паркови (10 бода) или
- доколку инвестицијата е лоцирана во населбите во непосредна близина на културно наследство или археолошки локалитети назначени согласно Законот за заштита на културното наследство (10 бода)

ЗБИР БОДОВИ: најмногу 40 бода

Приоритет ќе се даде на барателите:

- физички лица - рурални жители вклучени во неземјоделско производство (20 бода) и/или
- физички лица кои претставуваат семејно земјоделско *стопанство* (15 бода) и
- микро и мали претпријатија со седиште во село (10 бода) и/или
- физичкоти лица - кои имаат најмалку 18 а помалку од 40 години на денот кога барањето за поддршка е поднесено или жени (или претставник на микро претпријатија) (10 бода)

ПОД-ЗБИР БОДОВИ: најмногу 30 бода

ВКУПНО: 100 БОДА

9. Висина на поддршка

Финансиската поддршка или вкупните јавни трошоци (75% фондовите на ЕУ + 25% национално кофинансирање) кои се исплаќаат во вид на кофинансирање на инвестицијата во рамки на оваа мерка нема да ја надминуваат стапката од 65% од вкупните прифатливи трошоци на инвестицијата.

Најниска вредност на вкупни прифатливи трошоци за инвестициски проект изнесува 1.500 евра во денарска противвредност.

Највисока вредност на вкупни прифатливи трошоци за инвестициски проект не треба да надминува 1.000.000 евра во денарска противвредност.

Во случај на инвестициски проект за постројки за производство и продажба на енергија произведена од обновливи извори, вкупните прифатливи трошоци не треба да надминат 3.000.000 евра во денарска противвредност.

Максималната вкупна помош која може да биде доделена на еден корисник во рамки на оваа мерка е 1.500.000 евра во денарска проитвредност за целиот период на спроведувањето на оваа програма.

10. Индикативен финансиски план на мерката

Табела 4: Индикативен финансиски план по години

Година	Вкупно прифатливи трошоци	Јавни трошоци						Приватни придонеси	
		Вкупно		Придонес на ЕУ		Национален придонес			
	ЕВРА	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3	9	10=9/2
2014	820.513	533.333	65%	400.000	75%	133.333	25%	287.179	35%
2015	820.513	533.333	65%	400.000	75%	133.333	25%	287.179	35%
2016	1.025.641	666.667	65%	500.000	75%	166.667	25%	358.974	35%
2017	1.230.769	800.000	65%	600.000	75%	200.000	25%	430.769	35%
2018	1.641.026	1.066.667	65%	800.000	75%	266.667	25%	574.359	35%
2019	1.723.077	1.120.000	65%	840.000	75%	280.000	25%	603.077	35%
2020	2.461.538	1.600.000	65%	1.200.000	75%	400.000	25%	861.538	35%
Вкупно	9.723.077	6.320.000	65%	4.740.000	75%	1.580.000	25%	3.403.077	35%

11. Спроведување на мерката

Поддржаната инвестиција од оваа мерка треба да е во руралните подрачја. Листата на рурални подрачја дадена во Прилог 1 кој е составен дел од оваа програма.

Спроведувањето на оваа мерка започнува со објавување на јавен повик за доставување на барање за користење средства од ИПАРД II програмата од страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Пакетот за потребни документи за доставување на барање за користење на средства во рамки на оваа мерка (вклучувајќи Упатство за корисници, листа на потребни документи, обрасци на технички предлог проект/деловен план, упатства за пополнување на формулари и други насоки за корисници) ќе биде објавен во електронска форма на веб-страницата на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и во печатена форма.

Постапката за одобрување на барањето за користење на финансиски средства од ИПАРД II програмата за мерка „Диверзификација на фарми и развој на бизниси“ не треба да надминува шест месеци од денот на поднесувањето на барањето. Доколку барањето се проверува од страна на посебни служби, проценката на проектот или барањето ќе се одложи се додека релевантните служби не ги достават своите заклучоци или ставови.

Во случаи кога бараниот износ за финансиска поддршка од пристигнатите прифатливи барања е поголем од достапните финансиски средства во рамки на оваа мерка, ќе се пристапи кон рангирање на добиените прифатливи барања согласно критериумите за рангирање пропишани со оваа мерка.

Барателите на средства во рамки на оваа мерка ќе бидат одбиени доколку:

- не ги исполнуваат критериумите за прифатливост;
- трошоците не може да се утврдат како прифатливи и
- проектот не е одржлив.

Прифатливите инвестиции ќе бидат предмет на контроли на лице место за да се утврди фактичката состојба споредбено со барањето: дали инвестицијата е веќе започната и/или настанало плаќање, дали податоците во доставените документи одговараат на реалната состојба и други мерења.

Со започнување на реализирање на инвестицијата може да се почне откако Договорот за финансиска поддршка помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот е потпишан.

Исплатата на корисникот се врши по достава на барање за исплата/и, а врз основа на декларации за трошоците направени од страна на корисникот и потврдено со оригиналните сметкопотврди/фактури.

Нема да се изврши плаќање на корисник или нивен претставник доколку е утврдено дека тие вештачки ги создале потребните услови за добивање исплата со цел да се оствари корист во спротивност со целите на поддршката предвидени преку оваа мерка

За инвестиции кои вклучуваат набавка на машини и опрема, исплатата ќе се врши како единствена исплата на крајот на инвестицијата. За инвестиции кои вклучуваат активности за изградба/реконструкција, исплатата може да се направи на две рати по избор на корисникот, утврдени во Договорот за финансиска поддршка склучен со Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Инвестицијата за која корисникот добил поддршка не смее да се подложи на значителна измена во рок од пет години од денот кога е добиена конечната исплата. Значителни измени на инвестиции се оние кои резултираат со:

- престанок или изнесување на кофинансираните производни активности надвор од територијата на Република Македонија;
- промена во сопственоста на дел од инвестицијата со која се дава на фирма или јавно претпријатие или орган на државна управа несоодветна корист или
- суштинска промена која влијае на природата на инвестицијата, целите или условите за спроведување што ќе резултира со загрозување на нејзините оригинални цели.

Онаму каде што се бара со договорните обврски помеѓу Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и корисникот или со одредбите на Секторската спогодба, по исплатата на државната помош се врши контрола на корисниците да се утврди дали условите за прифатливост и се почитувани. Овие контроли ќе се вршат во период од пет години од денот на последната исплата на поддршката.

Корисниците може да поднесат повеќе барања во рамките на оваа мерка во текот на периодот на спроведување на програмата, под услов максималната вкупна поддршка да не е надмината и претходните инвестиции да се успешно завршени, односно корисникот да ја има применo конечната исплата.

Мерка ТЕХНИЧКА ПОМОШ

1. Корисници

Корисникот на активности во рамките на оваа мерка е Телото за управување со ИПАРД.

2. Општи критериуми за прифатливост

Прифатливите трошоци се базираат на реалните трошоци кои се поврзани со спроведувањето на кофинансираното работење и треба да се однесуваат на исплати извршени од страна на корисникот, кои ќе бидат оправдани со примени фактури или други сметководствени документи со еднаква правна вредност.

Трошоците може исто така да се темелат и на износи со рамна стапка (како што се на пример дневниците), во согласност со условите и стапките кои важат во земјата за слични дејства, за кои не е предвидено ЕУ кофинансирање. Сите трошоци во однос на експерти и другите учесници ќе бидат ограничени на оние до и/или од земјите кандидати за ЕУ и земјите членки на ЕУ.

Во оваа мерка нема да се прифаќаат активностите кои се финансирани или се предвидени да бидат финансирани во рамките на твининг договорите и други проекти поддржани со другите фондови на ИПА.

3. Прифатливи активности

Активностите се оправдани под услов да се опфатени со индикативен „Акциски план за активности предвидени со мерката техничката помош“, кој претходно е одобрен од страна на Комитетот за следење на ИПАРД. Акцискиот план за активности предвидени со техничката помош се изготвува на годишно ниво и може да ги содржи следниве активности:

1. подготвителни активности;
2. активности за управување;
3. активности за следење;
4. активности за евалуација;
5. активности за административна поддршка;
6. информатички и комуникациски активности;
7. активности за вмрежување и
8. активности на контрола и ревизија.

Вид на прифатливи трошоци

Во рамките на оваа мерка се прифаќаат следните трошоци:

-трошоци за состаноци на Комитетот за следење на ИПАРД, вклучувајќи ги трошоците за сите експерти и другите учесници, каде што нивното присуство се смета за неопходно за да се обезбеди ефикасна работа на Комитетот за следење на ИПАРД;

-други трошоци кои се неопходни за исполнување на обврските на Комитетот за следење на ИПАРД, како што се стручна помош за проценка на индикатори во програмата, следење на спроведување на програма, одржување на состаноци на работни групи на Комитетот за следење на ИПАРД, семинари и работилници;

-трошоците за информирање и кампањи за публицитет, вклучувајќи трошоци за печатење и дистрибуција;

-трошоци за преведување и толкување како одговор на барањата од страна на Европската комисија, со исклучок на оние кои се потребни согласно примената на рамковните, секторските и финансиските договори;

-трошоци поврзани со посети и семинари;

-трошоци поврзани со "стекнување на вештини" за да се подготват потенцијалните Локални акциски групи-ЛАГ за спроведување на мерката „Подготовка и спроведување на стратегии за локален рурален развој - ЛЕАДЕР пристап“;

-трошоци поврзани со подготовката, или спроведување на мерки во програмата за да се обезбеди нивната ефективност;

-трошоци за евалуација (проценка) на програмата;

-трошоци поврзани со воспоставувањето и работењето на национална мрежа за поддршка на координацијата на активностите за подготовка и спроведување на стратегиите за локален рурален развој. Исто така може да се покриваат трошоците поврзани за воспоставување на националната мрежа за рурален развој во согласност со правилата на земјите-членки на ЕУ, како и трошоците поврзани со учеството во Европската мрежа за рурален развој;

-поддршка за плата, во која се зема во предвид нивото на платите на пазарот на трудот со цел да се задржат вработените и да се изгради/продолжи „знаењето“ во администрацијата. Воведувањето на овој трошок може да се направи единствено по претходна согласност од страна на Европската комисија и може да биде ограничен со време и

-трошоци поврзани со поставување на специфични делови на системот за управување и контрола со програмата, со цел да се зголеми ефикасноста и ефикасноста преку краткорочни конкретни активности.

Прифатливите трошоци треба да бидат утврдени и детално наведени во „Листа на прифатливи трошоци за мерка Техничка помош“ која се одобрува од страна на Европската комисија

4. Висина на поддршка

Висината на поддршката, како дел од јавната поддршка во прифатливите трошоци изнесува до 100%, при што стапката на ЕУ придонесот изнесува 85% а 15% се национален придонес.

5. Индикативен финансиски план на мерката

Табела 5 : Индикативен финансиски план

Година	Вкупно прифатливи трошоци	Јавни трошоци					
		Вкупно		Придонес од ЕУ		Национален придонес	
		ЕВРА	%	ЕВРА	%	ЕВРА	%
<i>1</i>	<i>2=3+9</i>	<i>3=5+7</i>	<i>4=3/2</i>	<i>5</i>	<i>85%</i>	<i>7</i>	<i>15%</i>
2014	235.294	235.294	100%	200.000	85%	35.294	15%
2015	235.294	235.294	100%	200.000	85%	35.294	15%
2016	235.294	235.294	100%	200.000	85%	35.294	15%
2017	282.353	282.353	100%	240.000	85%	42.353	15%
2018	470.588	470.588	100%	400.000	85%	70.588	15%
2019	658.824	658.824	100%	560.000	85%	98.824	15%
2020	705.882	705.882	100%	600.000	85%	105.882	15%
Вкупно	2.823.529	2.823.529	100%	2.400.000	85%	423.529	15%

6. Административна постапка

Телото за Управување со ИПАРД секоја година изготвува индикативен „Акциски план за активности предвидени со мерката техничката помош“ кој се доставува на одобрување до Комитетот за следење на ИПАРД.

Оваа мерка ќе се спроведува во согласност со внатрешните постапки за управување и контрола воспоставени од страна на Агенцијата за финансиска

поддршка во земјоделството и руралниот развој, акредитирани од страна на Националниот службеник за авторизација (НАО) и по „доделено право за управување со буџетот“ од страна на Европската комисија.

Сите проекти треба да бидат подготвени во согласност со правилата за надворешна помош на Европската комисија, содржани во Финансиската регулатива ЕУ бр. 966/2012 . За таа цел примената на ПРАГ- *Практичен водич за договорни постапки на ЕУ за надворешни активности* може да се прилагоди за потребите на спроведување на оваа мерка во Република Македонија.

Договорите помеѓу корисникот и Агенцијата за финансиска поддршка во руралниот развој и земјоделството треба да се склучат по реализирање на соодветните постапки за јавни набавки. Исклучок од ова правило се применува за договорите за вработени, дневници и други трошоци кои изнесуваат помалку од 2.500 евра во денарска противвредност.

III

ФИНАНСИСКИ ПЛАН НА ПРОГРАМАТА

Финансиските средства потребни за спроведување на мерките од оваа програма се кофинансираат во висина од 25% од Буџетот на Република Македонија и 75% од Буџетот на Европската унија за соодветната финансиска година, освен за мерката Техничка помош каде 15% изнесува националното кофинансирање и 85% се кофинансираат од Буџетот на Европската унија.

За програмскиот период 2014-2020 година во рамки на финансиската помош на ЕУ за Република Македонија преку Инструментот за претпристапна помош за земјоделство и рурален развој се предвидени 60 милиони евра. Во табелите што следат се прикажани годишните придонеси на ЕУ финансиски средства кои се индикативни (точните суми ќе бидат одлучени на годишно ниво во рамки на буџетот на ЕУ) и распределба на финансиските средства како вкупна јавна помош (ЕУ средства и национално кофинансирање) по мерки од оваа програма.

Максимален придонес на ЕУ за ИПАРД II (во евра) по години

Година	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	ВКУПНО
ИПА земјоделство и рурален развој	5.000.000	5.000.000	5.000.000	6.000.000	10.000.000	14.000.000	15.000.000	60.000.000

Распределба на финансиски средства по мерки за ИПАРД II (во евра) за период 2014-2020 година

МЕРКИ	Вкупна јавна помош	ЕУ придонес	Стапка на ЕУ придонес	Национален придонес	Стапка на национален придонес
(1)	(2)	(3)	(4=3/2), %	(5)	(6=5/2)%
Инвестиции во материјални средства на земјоделски стопанства	29.066.667	21.800.000	75%	7.266.667	25%
Инвестиции во материјални средства за	29.280.000	21.960.000	75%	7.320.000	25%

преработка и маркетинг на земјоделски и рибни производи					
Инвестиции во рурална јавна инфраструктура	12.133.333	9.100.000	75%	3.033.333	25%
Диверзификација на фармите и развој на бизниси	6.320.000	4.740.000	75%	1.580.000	0
Техничка помош	2.823.529	2.400.000	85%	423.529	15%
ВКУПНО	79.623.529	60.000.000	/	19.623.529	/

IV

ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“

**ПРЕТСЕДАТЕЛ НА ВЛАДАТА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Емил Димитриев

Бр. _____

_____ 2016 година

Скопје

Прилог 1

Листа на рурални подрачја

Општина	Населени места определени како руралните области (ЈАЕ 2) Листа на населено место на ниво на општината со $\leq 30\,000$ жители (попис 2002)
Аеродром	Село: Долно Лисиче
Арачиново	Села: Арачиново, Грушино, Мојанци и Орланци.
Берово	Град: Берово и селата: Будинарци, Владимирово, Двориште, Мачево, Митрашинци, Ратево, Русиново и Смојмирово.
Битола	Села: Барешани, Бистрица, Братин Дол, Брусник, Буково, Велушина, Габалавци, Гопеш, Горно Егри, Горно Оризари, Граешница, Дихово, Доленци, Долно Егри, Долно Оризари, Дргарино, Драгожани, Драгош, Древеник, Ѓавато, Жабени, Злокуќани, Кажани, Канино, Карамани, Кишава, Кравари, Крклино, Крменица, Крстоар, Кукуречани, Лавци, Лажец, Лера, Лисолај, Логоварди, Лопатица, Магарево, Маловиште, Метимир, Меџитлија, Нижеполе, Ново Змирново, Облаково, Олевени, Оптичари, Орехово, Оштрец, Пешево, Породин, Рамна, Раштани, Ротино, Свињиште, Секирани, Снегово, Средно Егри, Српци, Старо Змирново, Стрежево, Трн, Трново, Цапари, Црнобуки и Црновец.
Богданци	Град: Богданци и селата: Ѓавато, Селемли и Стојаково
Боговиње	Села: Боговиње, Горно Палчиште, Горно Седларце, Долно Палчиште, Јеловјане, Камењане, Жеровјане, Новаци, Ново Село, Пирок, Раковец, Селце Кеч, Синичане и Урвич.
Босилово	Села: Бориево, Босилово, Гечерлија, Дрвош, Еднокуќево, Иловица, Моноспитово, Петралинци, Радово, Робово, Сарај, Секирник, Старо Балдовци, Турново, Хамзали и Штука
Брвеница	Села: Блаце, Брвеница, Волковија, Гургурница, Долно Седларце, Милетино, Радиовце, Стенче, Теново и Челопек.
Бутел	Села: Визбегово, Љубанци, Љуботен и Радишани
Валандово	Град: Валандово и селата: Ајранли, Аразли, Бајрамбош, Балинци, Баракли, Башали, Башибос, Брајковци, Булунтули, Вејсели, Градец, Грчиште, Дедели, Ѓулели, Јосифово, Казандол, Кочули, Марвинци, Пирава, Плавуш, Прстен, Раброво, Собри, Татарли, Терзели, Удово, Чалакли и Честево
Василево	Села: Ангелци, Варварица, Василево, Висока Маала, Владиевци, Градошорци, Доброшинци, Дукатино, Едрениково, Кушкулија, Нивичино Нова Маала, Пиперево, Радичево, Седларци, Сушево, Требичино и Чанаклија.
Вевчани	Село: Вевчани.
Велес	Села: Башино Село, Белештевица, Бузалково, Ветерско, Горно Каласлари, Горно Оризари, Долно Каласлари, Долно Оризари, Иванковци, Карабуњиште, Крушје, Кумарино, Лугунци, Мамутчево, Новачани, Ново Село, Ораовец, Отовица, Раштани, Рлевци, Рудник, Селп, Сливник, Сојаклари, Сопот, Црквино, Чалошево и Џидимирци

Виница	Град: Виница и селата: Блатец, Виничка Кршла, Градец, Грљани, Драгобраште, Истибања, Јакимово, Калиманци, Крушево, Лаки, Лески, Липец, Пекљани, Трсино и Црн Камен.
Врапчиште	Села: Врановци, Врапчиште, Галате, Градец, Горјане, Добри Дол, Ѓурѓевиште, Зубовце, Калиште, Ломница, Неготино-Полошко, Ново Село, Пожаране, Сенокос и Топлица
Гази Баба	Села: Брњарци, Булачани, Гоце Делчев, Идризово, Инџиково, Јурумлери, Раштак, Синѓелиќ, Смиљковци, Стајковци, Страчинци, Црешево и Трубареве.
Гевгелија	Град: Гевгелија и селата: Богородица, Габрово, Давидово, Кованци, Коњско, Моин, Милетково, Миравци, Мрзенци, Негорци, Ново Коњско, Петрово, Прдејци, Серменин, Смоквица и Хума.
Гостивар	Села: Балин Дол, Беловиште, Бродец, Вруток, Горна Бањица, Горно Јеловце, Горна Ѓоновица, Дебреше, Долна Бањица, Долно Јеловце, Долна Ѓоновица, Железна Река, Здуње, Корито, Куново, Лакавица, Лешница, Мало Турчане, Мердита, Митрој Крсти, Падалиште, Печково, Симница, Србиново, Сушица, Страјане, Равен, Речане, Трново, Тумчевиште, Кафа, Форино, Чајле и Чегране.
Градско	Села: Виничани, Водоврати, Горно Чичево, Градско, Грнчиште, Двориште, Долно Чичево, Згрополци, Кочилари, Куридере, Ногаевци, Подлеш, Свеќани, Скачинци, Убого и Уланци.
Дебар	Град: Дебар и селата: Баниште, Бомово, Гари, Горно Косоврасти, Долно Косоврасти, Коњари, Кривци, Могорче, Осој, Отишани, Рајчица, Селокуќи, Спас, Татар Елевци, Трнаник, Хаме и Џешиште
Дебарца	Села: Арбиново, Белчишта, Ботун, Брежани, Велмеј, Волино, Врбјани, Годивје, Горенци, Горно Средоречје, Грко Поле, Долно Средоречје, Злести, Издеглавје, Климентани, Лактиње, Лешани, Мешеишта, Мраморец, Ново Село, Оздолени, Оровник, Песочани, Слатино, Слатински Чифлик, Сливово, Сошани, Требеништа, Турје и Црвена Вода.
Делчево	Град: Делчево и селата: Бигла, Ветрен, Вирче, Вратиславци, Габрово, Град, Драмче, Звегор, Илиово, Киселица, Косово Дабе, Нов Истевник, Очипала, Полето, Разловци, Селник, Стамер, Стар Истевник, Тработивиште, Турија и Чифлик
Демир Капија	Град: Демир Капија и селата: Барово, Бесвица, Бистренци, Драчевица, Дрен, Иберли, Клисуре, Кошарка, Копришница, Корешница, Прждево, Стрмашево, Челевец и Чифлик.
Демир Хисар	Град: Демир Хисар и селата: Бабино, Базерник, Бараково, Белче, Боиште, Брезово, Вардино, Велмевци, Вирово, Големо Илино, Граиште, Доленци, Единаковци, Жван, Железнец, Зурче, Загориче, Зашле, Кочиште, Кутретино, Лесково, Мало Илино, Мренога, Ново Село, Обедник, Прибилци, Радово, Ракитница, Растојца, Света, Сладуево, Слечче, Слоештица, Смилево, Сопотница, Стругово, Суво Грло, Суводол, Утово и Церово.
Дојран	Села: Дурутли, Ѓопчели, Куртамзали, Николиќ, Нов Дојран, Органџали, Севендекли, Сретеново, Стар Дојран, Фурка, Црничани, Чаушли и Џумабос.

Долнени	Села: Бело Поле, Браилово, Вранче, Горно Село, Гостиражни, Дабјани, Дебреште, Десово, Долгаец, Долнени, Дреновци, Дупјачани, Жабјани, Житоше, Забрчани, Заползани, Зрзе, Костинци, Кошино, Кутлешево, Лажани, Локвени, Мало Мраморани, Маргари, Небрегово, Новоселани, Пешталево, Рилево, Ропотово, Сарандиново, Секирци, Сенокос, Слeпчe, Сливје, Средорек, Стровија и Црнилиште.
Ѓорче Петров	Села: Волково, Грачани, Кучково, Никиштане, Ново Село и Орман
Желино	Села: Горна Лешница, Групчин, Добарце, Долна Лешница, Желино, Копачин Дол, Ларце, Луковица, Мерово, Ново Село, Озормиште, Палатица, Рогле, Седларево, Стримница, Требош, Церово и Чифлик.
Зелениково	Села: Вразале, Градовци, Гумалево, Дејковец, Добрино, Зелениково, Ново Село, Орешани, Пакошево, Палиград, Смешница, Страхојадица, Таор и Тисовица.
Зрновци	Села: Видовиште, Зрновци, и Мородвис
Илинден	Села: Ајватовци, Бујковци, Бунарџик, Бучинци, Дељадровци, Илинден, Кадино, Марино, Миладиновци, Мралино, Мршевци и Текија
Јегуновце	Села: Беловиште, Вратница, Зилче, Јажинце, Јанчиште, Јегуновце, Копанце, Орашје, Подбреѓе, Прељубиште, Раотинце, Ратае, Рогачево, Сиричино, Старо Село, Туденце и Шемшово.
Кавадарци	Град: Кавадарци и селата: Бегниште, Бојанчиште, Бохула, Брушани, Бунарче, Ваташа, Возарци, Галиште, Гарниково, Глишик, Горна Бошава, Грбовец, Дабниште, Добротино, Долна Бошава, Драгозел, Драдња, Дреново, Кесендре, Клиново, Конопиште, Кошани, Крњево, Куманичево, Мајден, Марена, Мрежичко, Праведник, Резаново, Радња, Раец, Ресава, Рожден, Сопот, Страгово, Фариш, Чемерско, Шешково и Шивец.
Карбинци	Села: Аргулица, Батање, Вртешка, Голем Габер, Горни Балван, Горно Трогерци, Долни Балван, Долно Трогерци, Ебеблија, Јунузлија, Калаузлија, Карбинци, Кепекчелија, Козјак, Крупиште, Курфалија, Кучилат, Кучица, Мал Габер, Мичак, Муратлија, Нов Караорман, Оџалија, Припечани, Прналија, Радање, Руљак, Таринци и Црвулево.
Карпош	Села: Бардовци и Горно Нерези
Кисела Вода	Села: Драчево и Усје
Кичево	Град: Кичево и селата: Кнежино, Лазаровци, Мамудовци, Осој, Раштани, Трапчин Дол, Атишта, Бигорски Доленци, Вранештица, Дупјани, Карбуница, Козичино, Крушница, Миокази, Орланци, Патец, Рабетино, Речани-Челопечко, Светораче, Стаорец, Челопеци, Белица, Брждани, Видрани, Големо Церско, Горна Душегубица, Горно Добреноец, Долна Душегубица, Долно Добреноец, Другово, Ехлоец, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јудово, Кладник, Кленоец, Козица, Лавчани, Малкоец, Мало Церско, Манастирско Доленци, Подвис, Попоец, Пополжани, Прострање, Свињиште, Србјани, Цер, Бачишта, Букојчани, Горно Строгомиште, Грешница, Длапкин Дол, Долно Строгомиште, Зајас, Колари, Колибари, Лешница, Мидинци, Речани - Зајаско, Тајмиште, Арангел, Бериково, Гарани, Зубрино, Јагол, Јагол Доленци, Ново Село, Осломеј, Папрадиште, Поповјани, Премка, Србица, Стрелци, Туин, Црвивци и Шутово.

Конче	Села: Габревци, Гарван, Горна Враштица, Горни Липовик, Дедино, Долна Враштица, Долни Липовик, Долни Радеш, Загорци, Конче, Лубница, Негреновци, Ракитец и Скоруша.
Кочани	Град: Кочани и селата: Безиково, Бели, Вранинци, Горни Подлог, Горно Градче, Главовица, Грдовци, Долни Подлог, Долно Градче, Јастребник, Костин Дол, Лешки, Мојанци, Небојани, Нивичани, Ново Село, Оризари, Пантелеј, Пашаџиково, Полаки, Пресека, Прибачево, Припор, Рајчани, Речани, Тркање и Црвена Нива.
Кратово	Град: Кратово и селата: Близанци, Вакуф, Горно Кратово, Димонце, Емирица, Железница, Живалево, Каврак, Кетеново, Кнежево, Којково, Коњух, Крилатица, Куклица, Куново, Луково, Мушково, Нежилово, Пендак, Приковци, Секулица, Страцин, Талашманце, Татомир, Тополовик, Трновац, Туралево, Филиповци, Шлегово и Шопско Рударе.
Крива Паланка	Град: Крива Паланка и селата: Бес, Бастево, Борово, Варовиште, Габар, Голема Црцорија, Градец, Длабочица, Добровница, Дренак, Дрење, Дурачка Река, Жидилово, Киселица, Конопница, Костур, Кошари, Кркља, Крстов Дол, Лозаново, Лука, Мала Црцорија, Мартиница, Метежево, Моздивњак, Нерат, Огут, Осиче, Подржи Коњ, Станци, Телминци, Трново и Узем.
Кривогаштани	Села: Бела Црква, Боротино, Воѓани, Врбјани, Годивје, Кореница, Кривогаштани, Крушеани, Мирче Ацев, Обршани, Пашино, Рувци, Подвис и Славеј.
Крушево	Град: Крушево и селата: Алданци, Арилево, Белушино, Бирино, Борино, Бучин, Врбоец, Горно Дивјаци, Долно Дивјаци, Јакреново, Милошево, Норово, Острилци, Пресил, Пуста Река, Саздево, Свето Митрани и Селце.
Куманово	Села: Агино Село, Бедиње, Бељаковце, Биљановце, Брзак, Вакев, Винце, Габреш, Горно Коњаре, Градиште, Делга, Доброшане, Довезанце, Долно Коњаре, Живиње, Зубовце, Јачинце, Карабичане, Клечевце, Кокошиње, Количко, Косматац, Кутлибег, Кучкарево, Кешање, Лопате, Љубодраг, Мургаш, Ново Село, Новосељане, Орашац, Пезово, Проевце, Пчиња, Режановце, Речица, Романовце, Скачковце, Сопот, Студена Бара, Сушево, Табановце, Тромеѓа, Умин Дол, Черкези, Четирце и Шупљи Камен.
Липково	Села: Алашевце, Белановце, Ваксинце, Виштица, Глажња, Гошинце, Думановце, Злокуќане, Извор, Липково, Лојане, Матејче, Никуштак, Опае, Оризари, Отља, Ренковце, Ропалце, Руница, Слупчане, Стража и Стрима.
Лозово	Села: Аџибегово, Аџиматово, Бекирлија, Дорфулија, Ѓуземелци, Каратманово, Кишино, Лозово, Милино, Сарамзалино и Коселари.
Маврово и Ростуше	Села: Аџиевци, Беличица, Бибај, Битуше, Богдево, Болетин, Велебрдо, Волковија, Видуше, Врбен, Врбјани, Галичник, Грекај, Дуф, Жировница, Жужње, Јанче, Акчилница, Кракорница, Леуново, Лазарополе, Маврови Анови, Маврово, Нивиште, Никифорово, Нистрово, Ничпур, Ново Село, Орчуше, Присојница, Росоки, Ростуша, Рибница, Селце, Сенце, Скудриње, Сретково, Сушица, Тануше, Требиште, Тресонче и Церово.
Македонска Каменица	Град: Македонска Каменица и селата: Дулица, Косевица, Костин Дол, Луковица, Моштица, Саша, Тодоровци и Цера.

Македонски Брод	Град: Македонски Брод и селата: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брест, Вир, Волче, Горни Манастирец, Горно Ботушје, Горно Крушје, Грешница, Девич, Долни Манастирец, Долно Ботушје, Долно Крушје, Драгов Дол, Дреново, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Изиште, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово, Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Ореовец, Рамне, Растеш, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатина, Старо Село, Суводол, Сушица, Тазево, Томино Село, Тополница, Требимо, Требовље и Црешнево.
Могила	Села: Алинци, Беранци, Будаково, Вашарејца, Горна Чарлија, Долна Чарлија, Дедебалци, Добрушево, Долно Српци, Ивањевци, Лознани, Могила, Мојно, Мусинци, Новоселани, Ношпал, Подино, Путурус, Радобор, Свето Тодори, Трап, Трновци и Црничани
Неготино	Град: Неготино и селата: Брусник, Вешје, Војшанци, Горни Дисан, Долни Дисан, Дуброво, Јаношево, Калањево, Криволак, Курија, Липа, Пепелиште, Пештерница, Тимјаник, Треник, Црвени Брегови, Цидимирци и Шеоба.
Новаци	Села: Арматуш, Балдовенци, Бах, Биљаник, Брник, Брод, Будимирци, Велесело, Врањевци, Гермијан, Гнеотино, Гнилеж, Горно Агларци, Градешница, Грумази, Груништа, Далбеговци, Добровени, Добромири, Долно Агларци, Долно Орехово, Живојно, Зовик 1, Зовик 2, Ивени, Маково, Мегленци, Новаци, Ново Село, Орле, Паралово, Петалино, Полог, Рапеш, Рибарци, Скочивир, Сливица, Совик, Старавина, Суво Дол и Тепавци.
Ново Село	Села: Бадолен, Бајково, Барбареве, Борисово, Дражево, Зубово, Колешино, Мокриево, Мокрино, Ново Коњарево, Ново Село, Самоилово, Смолари, Старо Коњарево, Стиник и Сушица.
Охрид	Села: Вапила, Велгошти, Велестово, Горно Лакочереј, Долно Коњско, Долно Лакочереј, Елшани, Завој, Коњско, Косел, Куратица, Лагадин, Лескоец, Ливоишта, Љубаништа, Опеница, Орман, Пештани, Плаке, Подмоље, Рамне, Расино, Речица, Свиништа, Сирула, Скребатно, Трпејца и Шипокно.
Петровец	Села: Бадар, Блаце, Брезница, Горно Коњари, Градманци, Дивље, Долно Коњари, Катланово, Козле, Летевци, Огњанци, Петровец, Р"жаничино, Средно Коњари, Сушица и Којлија.
Пехчево	Град: Пехчево и селата: Негрево, Панчарево, Робово, Умлена, Црник и Чифлик.
Пласница	Села: Дворци, Лисичани, Пласница и Преглово.
Прилеп	Села: Алинци, Беловодица, Беровци, Бесиште, Бонче, Вепрчани, Веселчани, Витолиште, Волково, Врпско, Галичани, Голем Радобил, Големо Коњари, Гуѓаково, Дабница, Дрен, Дуње, Ерековци, Живово, Загорани, Кадино Село, Кален, Канатларци, Клепач, Кокре, Крушевица, Крстец, Леништа, Лопатица, Мажучиште, Мал Радобил, Мало Коњари, Мало Рувци, Манастир, Марул, Никодин, Ново Лагово, Ореовец, Пештани, Плетвар, Подмол, Полчиште, Прилепец, Присад, Ракле, Селце, Смолани, Старо Лагово, Топлица, Тројаци, Тополчани, Тројкрсти, Царевик, Чаниште, Чепигово, Чумово, Шелеверци и Штавица

Пробиштип	Град: Пробиштип и селата: Бунеш, Бучиште, Гајранци, Горни Стубол, Горно Барбареве, Гризилевци, Гујновци, Добрево, Долни Стубол, Долно Барбареве, Древено, Дренук, Зарепинци, Зеленград, Злетово, Јамиште, Калниште, Куково, Кундино, Лезово, Лесново, Марчино, Неокази, Пестршино, Петришино, Пишица, Плешанци, Пуздерци, Ратавица, Стрисовци, Стрмош, Трипатанци, Трооло, Турско Рудари и Шталковица.
Радовиш	Град: Радовиш и селата: Али Коч, Али Лобаси, Бучим, Воиславци, Дамјан, Држани, Дурутлија, Злеово, Ињево, Јаргулица, Калаузлија, Калуѓерица, Каралобоси, Карацалар, Козбунар, Коџалија, Ново Село, Ораовица, Папавница, Погулево, Подареш, Покрајчево, Прналија, Раклиш, Сариѓол, Смиланци, Сулдурци, Супурге, Тополница, Коселија, Худаверлија, Чешме Маале, Шаинташ, Шипковица и Штурово.
Ранковце	Села: Баратлија, Ветуница, Врзогрнци, Герман, Гиновци, Гулинци, Криви Камен, Љубинци, Милутинце, Одрено, Опила, Отошница, Пеклиште, Петралица, Псача, Радибуш, Ранковце и Станча.
Росоман	Села: Дебриште, Камен Дол, Крушевица, Манастирец, Мрзен, Ораовец, Паликура, Рибарци, Росоман, Сирково, Трстеник
Ресен	Град: Ресен и селата: Арвати, Асамати, Болно, Брајчино, Волкодери, Горна Бела Црква, Горно Дупени, Горно Крушје, Грнчари, Долна Бела Црква, Долно Дупени, Долно Перово, Дрмени, Евла, Езерани, Златари, Избишта, Илино, Јанковец, Козјак, Коњско, Крани, Кривени, Курбиново, Лавци, Лева Река, Лескоец, Љубојно, Наколец, Отешево, Петрино, Подмочани, Покрвеник, Прељубје, Претор, Рајца, Сливница, Сопотско, Стење, Стипона, Царев Двор, Штрбово и Шурлевци.
Сарај	Села: Арнакија, Бојане, Буковиќ, Глумово, Горно Свиларе, Грчец, Дворце, Долно Свиларе, Кондово, Копаница, Крушопек, Ласкарци, Љубин, Матка, Паничари, Радуша, Раовик, Рашче, Рудник Радуша, Семениште, Чајлане и Шишево.
Свети Николе	Град: Свети Николе и селата: Алакинце, Амзабегово, Арбашанци, Богословец, Буриловци, Горно Ѓурѓанце, Горно Црнилиште, Горобинци, Делисинци, Долно Ѓурѓанце, Долно Црнилиште, Ерцелија, Кадрифаково, Кнежје, Крушица, Макреш, Малино, Мездра, Мечкуевци, Мустафино, Немањица, Орел, Павлешенци, Патетино, Пеширово, Преод, Ранчинци, Сопот, Стануловци, Стањевци, Строиманци и Трстеник.
Сопиште	Села: Барово, Говрлево, Горно Соње, Добри Дол, Долно Соње, Држилово, Јаболци, Нова Брезница, Патишка Река, Ракотинци, Света Петка, Сопиште и Чифлик.
Старо Нагоричане	Села: Алгуња, Аљинце, Арбанашко, Бајловце, Брешко, Буковљане, Војник, Враготурце, Врачевце, Дејловце, Длабочица, Добрача, Драгоманце, Дренук, Зегљане, Зељувино, Канарево, Карловце, Коинце, Кокино, Мегленце, Макреш, Малотино, Младо Нагоричане, Никуљане, Облавце, Орах, Осиче, Пелинце, Пузајка, Рамно, Руѓинце, Старо Нагоричане, Степанце, Стрезовце, Стрновац, Цветишница, Цвиланце и Челопек.
Студеничани	Села: Алдинци, Батинци, Вртекица, Горно Количани, Долно Количани, Драчевица, Елово, Калдирец, Малчиште, Маркова Сушица, Морани, Осинчани, Пагаруша, Рамни Габер, Студеничани, Умово, Цветово, Црвена Вода и Црн Врв.

Струга	Град: Струга и селата: Бзово, Бицево, Богојци, Бороец, Брчево, Буринец Велешта, Вишни, Враниште, Глобочица, Горна Белица, Горно Татеша, Долна Белица, Делогозди, Добовјани, Долно Татеша, Драслајца, Дренок, Заграчани, Збазди, Јабланица, Калишта, Коросишта, Лабуништа, Лакаица, Ливада, Лозани, Локов, Луково, Мали Влај, Мислешево, Мислодежда, Модрич, Мороишта, Нерези, Ново Село, Октиси, Радожда, Радолишта, Франгово, Шум, Пискупштина, Подгорци, Поум, Присовјани, Резаново, Селци, Ташмаруништа, Госка и Џепин.
Струмица	Села: Баница, Банско, Белотино, Вељуса, Водоча, Габрово, Градско Балдовци, Дабиље, Добрејци, Дорломбос, Злешево, Костурино, Куклиш, Мемешли Муртино, Орманли, Попчево, Просениково, Раборци, Рик, Сачево, Свидовица, Три води и Чепели
Теарце	Села: Брезно, Варвара, Глоѓи, Доброште, Јелошник, Лешок, Непроштено, Нераште, Одри, Првце, Пршовце, Слатино и Теарце.
Тетово	Села: Бзовце, Броец, Вејце, Вешала, Гајре, Голема Речица, Ѓермо, Једоарце, Лавце, Лисец, Мала Речица, Отуње, Порој, Саракино, Селце, Сетоле, Фалиш, Џепчиште и Шипковица.
Центар Жупа	Села: Бајрамовци, Баланци, Брештани, Броштица, Власики, Голем Папрадник, Горно Мелничани, Горенци, Долгаш, Долно Мелничани, Евла, Елевци, Житинени, Кочишта, Коџаџик, Мал Папрадник, Новак, Осолница, Оџовци, Пареси, Праленик, Центар Жупа и Црно Боци.
Чашка	Села: Бањица, Бистрица, Богомила, Бусилци, Владилковци, Витанци, Војница, Габровник, Голозинци, Горно Врановци, Горно Јаболчиште, Долно Врановци, Долно Јаболчиште, Дреново, Еловец, Извор, Капиново, Крајници, Крива Круша, Кррино, Лисиче, Мартолци, Мелница, Мокрени, Нежилово, Ново Село, Корморани, Ораов Дол, Ореше, Отиштино, Папрадиште, Плевење, Поменово, Попадија, Раковец, Смиловци, Согле, Стари Град, Степанци, Теово, Црешнево и Чашка.
Чешиново-Облешево	Села: Бања, Бурилчево, Врбица, Зиганци, Кучичино, Лепопелци, Ново Селани, Облешево, Соколарци, Спанчево, Теранци, Уларци, Чешиново и Чифлик.
Чучер Сандево	Села: Бањане, Блаце, Бразда, Брест, Броец, Глуво, Горњане, Кучевиште, Мирковци, Побожје, Танушевци и Чучер-Сандево.
Штип	Села: Балталија, Брест, Врсаково, Горачино, Доброшани, Долани, Драгоево, Едеклерци, Јамујарци, Калапетровци, Кошево, Криви Дол, Лакавица, Лесковица, Липов Дол, Љуботен, Никоман, Ново Село, Пенуш, Пиперово, Почивало, Пухче, Сарчиево, Селце, Скандалци, Софилари, Стар Караорман, Степанци, Суво Грло, Судик, Сушево, Танатарци, Тестемелци, Топлик, Три Чешми, Хаџи-Реџепли, Хаџи-Сејдели, Хаџи-Хамзали, Црешка, Чардаклија, Чифлик, Шашаварлија и Шопур.
Шуто Оризари	Село: Горно Оризари
Вкупно назначени рурални населби	1758

Прилог 2

Листа на планински подрачја

Општина	Населени места означени како „Планински“ области (> 700) ЛАЕ 2
Берово	Град: Берово и села: Будинарци, Владимирово, Двориште, Мачево, Митрашинци, Ратево, Русиново и Смојмирово
Битола	Села : Братин Дол, Брусник, Буково, Гопеш, Грешница, Дихово, Доленци, Драгош, Древеник, Ѓавато, Злокуќани, Кажани, Кишава, Крклини, Лавци, Лера, Лисолај, Лопатица, Магарево, Маловиште, Метимир, Ниждопле, Облаково, Орехово, Острец, Рамна, Ротино, Свињиште, Снегово, Српци, Старо Змирново, Стржево, Трново, Цапари
Боговиње	Села: Горно Палчиште, Јеловјане, Новаќе, Ново Село, Раковец, Селце, Кеч, Синичане и Урвич
Брвеница	Село: Гургурница
Бутел	Село : Љубанци
Василево	Села: Кушкулија, Нивичино.
Вевчани	Село: Вевчани
Велес	Село: Ново Село
Виница	Села: Грљани, Калиманци, Лаки, Трсино
Врапчиште	Села: Врановци, Горјане, Ново Село, Гурѓевиште, Калиште, Ломница, Пожаране
Гевгелија	Село: Хума
Гостивар	Села: Бродец, Вруток, Горно Јеловце, Горна Ѓоновица, Долно Јеловце, Долна Ѓоновица, Железна Река, Корито, Куново, Лешница, Мердита, Митрој Крсти, Падалиште, Печково, Симница, Србиново, Страјане, Речане, Трново, Кафа
Градско	Село: Двориште
Дебар	Села: Баниште, Гари, Горно Косоврасти, Кривци, Могорче, Осој, Рајчица, Татар Елевци, Хаме, Џешиште
Дебарца	Села: Арбиново, Брежани, Врбјани, Годивје, Горно Средоречие, Грко Поле, Долно Средоречие, Злести, Климештани, Лактиње, Мраморец, Слатино, Слатински Чифлик, Слиово, Сошани, Турје, Црвена Вода, Белчишта, Ботун, Велмеј, Издеглавје, Лешани, Ново Село, Оздолени, Песочани, Волино, Оровник, Требеништа, Горенци, Мешеишта
Делчево	Села: Бигла, Ветрен, Вратиславци, Драмче, Киселица, Град, Нов Истевник, Селник, Стамер, Стар Истевник, Турија, Вирче, Габрово, Звегор, Разловци, Чифлик

Демир Хисар	Села: Бабино, Базерник, Боиште, Брезово, Велмевци, Вирово, Големо Илино, Железнец, Зашле, Лесково, Мало Илино, Мренога, Радово, Растојца, Смилево, Суво грло, Церово, Кочиште, Обедник, Жван, Слоештица, Стругово, Журче, Загориче, Ново Село, Ракитница, Сопотница, Суводол, Утово, Доленци
Долнени	Села: Зрзе, Маргари, Горно Село, Гостиражни, Дреновци, Долгаец, Стровија, Кошино, Небрегово, Слечче
Желино	Села: Горна Лешница, Луковица, Седларево, Мерово, Церово
Зелениково	Село: Палиград
Јегуновце	Села: Беловиште, Вратница, Јажинце, Рогачево, Старо Село
Кавадарци	Села: Бојанчиште, Бохула, Галиште, Клиново, Куманичево, Мајден, Р'жаново, Радња, Рожден, Страгово, Бунарче, Праведник, Конопиште
Карбинци	Села: Вртешка, Ебеплија, Јунузлија, Мичак, Кепекчелија, Курфалија, Кучица, Муратлија, Припечани, Прналија, Кучилат, Калаузлија
Кичево	Села: Бачишта, Букојчани, Лешница, Мидинци, Речани – Зајаско, Тајмиште, Горно Строгомиште, Длапкин Дол, Зајас, Долно Строгомиште, Колари, Грешница, Кнежино, Осој, Раштани, Белица, Брждани, Видрани, Големо Црско, Горна Душегубица, Горно Добреноец, Долна Душегубица, Долно Доберноец, Манастирско Доленци, Иванчишта, Извор, Јаворец, Удово, Кладник, Кленоец, Козица, Лавчани, Малкоец, Мало Црско, Подвис, Попоец, Поположани, Прострање, Цер, Другово, Ехловец, Свињиште, Бериково, Јагол Доленци, Ново Село, Папрадиште, Гарани, Јагол, Премка, Србица, Жубрино, Туин, Шутово, Арангел, Осломеј, Поповјани, Дупјани, Козичино, Крушица, Орланци, Патец, Рабетино, Светораче, Карбуница, Вранештица, Речани – Челопечко
Конче	Села: Горни Липовиќ, Негреновци
Кочани	Села: Безиково, Горно Градче, Главовица, Јастребник, Костин Дол, Лешки, Небојани, Нивичани, Ново Село, Полаки, Тркање, Пресека, Пантелеј, Рајчани, Пашаџиково, Речани, Долно Градче
Кратово	Села: Горно Кратово, Емирица, Каврак, Кнежево, Којково, Куново, Луково, Мушково, Нежилово, Близанци, Страцин, Приковци, Татомир, Шлегово, Кетеново
Крива Паланка	Град: Крива паланка и села: Б'с, Баштево, Борово, Варовиште, Габар, Голема Црцорија, Градец, Длабочица, Добровница, Дренак, Дрење, Дурачка Река, Жидилово, Киселица, Конопница, Костур, Кошари, Кркља, Крстов Дол, Лозаново, Луке, Мала Црцорија, Мартиница, Метежево, Нерав, Огут, Осиче, Подржи Коњ, Станци, Трново, Узем, Мождивњак
Крушево	Град: Крушево и села: Арилево, Белушино, Бирино, Горно Дивјаци, Долно Дивјаци, Острилци, Пуста Река, Селце, Норово, Јакреново, Врбоец, Борино
Липково	Села: Белановце, Глажња, Гошинце, Злокуќане, Извор, Р'нковце, Стража и Стрима

Маврово и Ростуша	Села: Ациевци, Беличица, Бибај, Битуше, Богдево, Болетин, Велебрдо, Волковија, Видуше, Врбен, Врбјани, Галичник, Грекај, Дуф, Жировница, Жужње, Јанче, Кичиница, Кракорница, Леуново, Лазарополе, Маврови Анови, Нивиште, Никифорово, Нистрово, Ничпур, Ново Село, Орчуше, Присојница, Росоки, Ростуша, Рибница, Селце, Сенце, Скудриње, Сретково, Тануше, Требиште, Тресонче, Церово, Маврово, Сушица
Македонска Каменица	Села: Дулица, Косевица, Костин Дол, Моштица, Саса, Цера
Македонски Брод	Села: Бенче, Битово, Брезница, Брест, Волче, Долни Манастирец, Горно Ботушје, Горно Крушје, Долно Ботушје, Долно Крушје, Дреново, Заград, Звечан, Инче, Ковач, Косово, Лупиште, Старо Село, Рамне, Растеш, Сланско, Сушица, Тажево, Томино Село, Требовје, Црешнево, Крапа, Локвица, Могилец, Русјаци, Вир
Могила	Села: Мојино, Црничани
Новаци	Села: Брник, Будимирци, Гнилеж, Грумази, Груништа, Ивени, Мегленци, Орле, Петалино, Полог, Зович, Сатравина, Арматуш, Маково, Градешница, Долно Орехово, Живојно, Паралово, Тепавци, Зовик 2, Велесело
Ново Село	Села: Барбареве, Бадолен, Стиник.
Охрид	Села: Вапила, Велестово, Елшани, Завој, Коњско, Куратица, Ливоишта, Љубаништа, Рамне, Плаќе, Расино, Речица, Свиништа, Сирула, Скребатино, Шипокно, Долно Лакочереј, Горно Лакочереј, Орман, Велгошти, Долно Коњско, Косел, Трпејца, Опеница, Пештани, Лескоец, Подмоље
Петровец	Село: Дивље
Пехчево	Град: Пехчево и села: Негрево, Панчарево, Црник, Чифлик, Робово, Умлена
Пласница	Село: Преглово
Прилеп	Села: Беловодица, Бешиште, Бонче, Вепрчани, Витолиште, Волково, Дабница, Живоно, Кокре, Крушевица, Крстец, Лопатица, Плетвар, Полчиште, Прилепец, Присад, Ореовец, Штавица, Пештани, Леништа, Мало Рувци, Марул Селце, Чумово
Пробиштип	Град: Пробиштип и села: Гризилевци, Зеленград, Јамиште, Кундино, Лесново, Марчино, Горни Стубол, Добрево, Древено, Шталковица
Радовиш	Села: Али Коч, Али Лобаси, Козбунар, Коцалија, Ново Село, Папавница, Смиланци, Шаинташ, Шипковица, Штурово, Држани, Каралобоси, Карацалар, Худаверлија, Дурутлија, Коселија, Супурге, Чешме Маале
Ранковце	Села: Баратлија, Герман, Милутинце, П'клиште, Станча, Гулинци, Криви Камен, Петралица, Псача, Радибус, Одрено, Отосница
Ресен	Ресен: Ресен и села: Арвати, Болно, Брајчино, Горно Крушје, Евла, Златари, Избишта, Илино, Коњско, Кривени, Лавци, Лева Река, Грнчари, Долно Дупени, Подмочани, Рајца, Горно Дупени, Стење, Јанковец, Крани, Сопотско, Лескоец, Љубојно, Отешево, Петрино, Покрвеник, Стипона, Шурленци, Курбиново, Прељубје, Штрбово, Сливница, Долна Бела

	Црква, Долно Перово, Наколец, Асамати, Претор, Дрмени, Езерани, Царев Двор, Горна Бела Црква, Волкодери, Козјак
Сарај	Село: Раовиќ
Свети Николе	Селко: Стоиманци
Сопиште	Села: Држилово, Света петка, Нова Брезница, Патришка Река, Горно Соње
Студеничани	Села: Алдинци, Елово, Калдирец, Рамни Габер, Цветово, Црн Врв
Старо Нагоричане	Села: Арбанашко, Длабочица, Дејловце, Аљинце, Кокино, М'гленце, Малотино, Осиче, Рамно, Буковљане, Цветишница
Струга	Села: Безово, Богојци, Бороец, Брчево, Буринец, Вишни, Горна Белица, Дренук, Збажди, Јабланица, Лабуништа, Лаковица, Локов, Мали Влај, Мислодежда, Модрич, Нерези, Пискупштина, Франгово, Подгорци, Поум, Присовјани, Р'жаново, Селци, Тоска, Луково, Октиси, Ташмаруништа, Враниште, Глобочица, Драслајца, Ново Село, Шум, Ливада, Велешта, Горно Татеша, Долно Татеша, Цепин, Заграчани, Корошишта, Радолишта, Радожда, Долна Белица, Добовјани, Деложди.
Теарце	Села: Брезно, Варвара, Јелошник
Тетово	Села: Бозовце, Бродец, Вејце, Вешала, Гајре, Ѓермо, Лавце, Лисец, Отуње, Селце, Сетоле, Шипковица, Једоарце
Центар Жупа	Села: Бајрамовци, Брештани, Горно Мелничани, Горенци, Долгаш, Долно Мелничани, Елевци, Житинени, Кочишта, Коџаџик, Новак, Осолница, Оџовци, Пареша, Баланци, Црно Боци, Евла, Мал Папрадник, Праленик, Центар Жупа
Чашка	Села: Горно Јаболчиште, Горно Врановци, Папрадиште, Попадија, Црешнево, Долно Јаболчиште, Ореше, Плевење, Нежилово, Крнино, Капиново
Чучер-Сандево	Села: Блаце, Брест, Бродец, Танушевци.
Штип	Села: Калапетровци, Кожево, Никоман, Почивало, Шашаварлија, Суво Грло
Вкупно назначени населени места	734

Прилог 3

Листа на локални административни единици прифатливи во мерката Инвестиции во рурална јавна инфраструктура

Општина во која се наоѓаат населените места	Список на населените места со <10 000 жители (ЛАЕ 2) (според Пописот од 2002 година)
Аеродром	Селото: Долно Лисиче.
Арачиново	Села: Арачиново, Грушино, Мојанци и Орланци.
Берово	Град: Берово и селата: Будинарци, Владимирово, Двориште, Мачево, Митрашинци, Ратево, Русиново и Смојмирово.
Битола	Села: Барешани, Бистрица, Братин Дол, Брусник, Буково, Велушина, Габалавци, Гопеш, Горно Егри, Горно Оризари, Грашница, Дихово, Доленци, Долно Егри, Долно Оризари, Драгарино, Драгожани, Драгош, Древник, Ѓавато, Жабени, Злокуќани, Кажани, Канино, Карамани, Кишава, Кравари, Крклино, Крменица, Крстоар, Кукуречани, Лавци, Лажец, Лера, Лисолај, Логоварди, Лопатица, Магарево, Маловиште, Метмир, Меџитлија, Нижеполе, Ново Змирово, Облаково, Олевани, Оптичари, Орехово, Острец, Поешево, Породин, Рамна, Раштани, Ротино, Свиниште, Секирани, Снегово, Средно Егри, Српци, Старо Жмирово, Стрежево, Трн, Трново, Цапари, Црнобуки и Црновец
Богданци	Град: Богданци и селата: Ѓавато, Селемли и Стојаково.
Боговиње	Села: Боговиње, Горно Палчиште, Горно Седларце, Долно Палчиште, Јеловјане, Каменјане, Жеровјане, Новаке, Ново Село, Пирок, Раковец, Селце, Кеч, Синичане и Урвих.
Босилово	Села: Бориево, Босилово, Гечерлија, Дрвош, Еднокукево, Иловица, Моноспитово, Петралинци, Радово, Робово, Сарај, Секирник, Старо Балдовци, Турново, Хамзали и Штука.
Брвеница	Села: Блаце, Брвеница, Волковија, Гургурница, Долно Седларце, Милетино, Радиовце, Стенче, Теново и Челопек.
Бутел	Села: Визбегово, Љубанци, Љуботен и Радишани.
Валандово	Град: Валандово и селата: Ајранли, Аразли, Бајрамбос, Балинци, Баракли, Башали, Башибос, Брајкрвци, Булунтули, Вејсели, Градец, Грчиште, Дедели, Ѓулели, Јосифово, Казандол, Кочули, Марвинци, Пирава, Плавуш, Прстен, Раброво, Собри, Татарли, Терзели, Удово, Чалаки и Честово.
Василево	Села: Ангелци, Варварица, Василево, Висока Маала, Владиевци, Градошорци, Доброшинци, Дукатино, Ердениково, Кушкулија, Нивичино, Нова Маала, Пиперево, Радичево, Седларци, Сушево, Требичино и Чанаклија.
Вевчани	Село: Вевчани.
Велес	Села: Башино Село, Белештевица, Бузалково, Ветерско, Горно Каласлари, Горно Оризари, Долно Каласлари, Долно Оризари, Иванковци,

	Карабуњиште, Крушје, Кумарино, Лугунци, Мамутчево, Новачани, Ново Село, Ораовец, Отовица, Раштани, Плевци, Рудник, Селп, Сливник, Сојаклари, Сопот, Црквино, Чолашево и Цидимирци.
Виница	Села: Блатец, Виничка Кршла, Градец, Грљани, Драгобраште, Истибања, Јакимово, Калиманци, Крушево, Лаки, Лески, Липец, Пекљани, Трсино и Црн Камен.
Врапчиште	Села: Врановци, Врапчиште, Галате, Градец, Горјане, Добри Дол, Ѓурѓевиште, Зубовце, Калиште, Ломница, Неготино-Полошко, Ново Село, Пожаране, Сенокос и Топлица.
Гази Баба	Села: Брњарци, Булачани, Гоце Делчев, Идризово, Инџиково, Јурумлери, Раштак, Смиљковци, Стајковци, Страчинци, Црешево и Трубареве.
Гевгелија	Села: Богородица, Габрово, Давидово, Кованци, Коњско, Моин, Милетково, Миравци, Мрзенци, Негорци, Ново Коњско, Петрово, Прдејци, Серменин, Смоквица и Хума.
Гостивар	Села: Балин Дол, Беловиште, Бродец, Вруток, Горна Бањица, Горно Јеловце, Горна Ѓоновица, Дебреше, Долна Бањица, Долно Јеловце, Долна Ѓоновица, Железна Река, Здуње, Корито, Куново, Лакавица, Лешница, Мало Турчане, Мердита, Митрој Крсти, Падалиште, Печково, Симница, Србиново, Сушица, Страјане, Равен, Речане, Трново, Тумчевиште, Кафа, Форино, Чајле и Чегране.
Градско	Села: Виничани, Водоврати, Горно Чичево, Градско, Грнчиште, Двориште, Долно Чичево, Згрополци, Кочиларе, Куридаре, Ногаевци, Подлеш, Свеќани, Скачинци, Убого и Уланци.
Дебар	Села: Баниште, Бомово, Гари, Горно Косоврасти, Долно Косоврасти, Коњари, Кривци, Могорче, Осој, Отишани, Рајчица, Селокуки, Спас, Татар Елевци, Трнаник, Хаме и Џеписhte.
Дебарца	Села: Арбиново, Белчишта, Ботун, Брезани, Велмеј, Волино, Врбјани, Годивје, Горенци, Горно Средоречие, Грко Поле, Долно Средоречие, Злести, Издеглавје, Климентани, Лактиње, Лешани, Мешеишта, Мраморец, Ново Село, Оздолени, Оровник, Песочани, Слатино, Слатински Чифлик, Сливово, Сошани, Требеништа, Турје и Црвена Вода.
Делчево	Села: Бигла, Ветрен, Вирче, Вратиславци, Габрово, Град, Драмче, Звезгор, Илиово, Киселица, Косово Дабје, Нов Истенвик, Очипала, Полето, Разловци, Селник, Стамер, Стар Истенвик, Тработивиште, Турија и Чифлик.
Демир Капија	Град: Демир Капија и селата: Барово, Бесвица, Бистренци, Драчевица, Дрен, Иберли, Клисуре, Кошарка, Копришница, Корешница, Прждево, Стрмашево, Челевец и Чифлик.
Демир Хисар	Град: Демир Хисар и селата: Бабино, Базерник, Бараково, Белче, Боиште, Брезово, Вардино, Велмевци, Вирово, Големо Илино, Граиште, Доленци, Единаковци, Жван, Железнец, Зурче, Загориче, Зашле, Кочиште, Кутретино, Лесково, Мало Илино, Мренога, Ново Село, Обедник, Прибилци, Радово, Ракитица, Растојца, Света, Сладуево, Слечче, Слоештица, Смилево, Сопотница, Стругово, Суво Грло, Суводол, Утово и Церово.
Дојран	Села: Дурутли, Ѓопчели, Куртамзали, Николиќ, Нов Дојран, Органџали, Севендекли, Сретеново, Стар Дојран, Фурка, Црничани, Чаушли и Џумабос..

Долнени	Села: Бело Поле, Барилово, Вранче, Горно село, Гостиражни, Дабјани, Дебреште, Десово, Долгаец, Долнени, Дреновци, Дупјачани, Жабјани, Житоше, Забрчани, Заположани, Зрзе, Костинци, Кошино, Кутлешево, Лажани, Локвени, Мало мрамори, Магари, Небрегово, Новоселани, Пешталево, Рилево, Ропотово, Сардиново, Секирци, Сенокос, Слепче, Сливје, Средорек, Стровја и Црнилиште.
Ѓорче Петров	Села: Волково, Грачани, Кучково, Никиштане, Ново село и Орман.
Желино	Села: Горна Лешница, Групчин, Добарце, Долна Лешница, Желино, Копачин Дол, Ларце, Луковица, Мерово, Ново село, Озормиште, Палатица, Рогле, Седларево, Стримица, Требош, Церово и Чифлик.
Зелениково	Села: Вразале, Градовци, Гумалево, Дејковец, Добрино, Зелениково, Ново село, Орешани, Пакошево, Палиград, Смесница, Страхојадица, Таор и Тисовица.
Зрновци	Села: Видовиште, Зрновци и Модвис.
Илинден	Села: Ајватовци, Букојчани, Бунарџик, Бучинци, Дејадровци, Илинден, Кадино, Марино, Миладиновци, Мралино, Мршевци и Текија.
Јегуновце	Села: Беловиште, Вратница, Жилче, Јажинце, Јаншиште, Јегуновце, Копанце, Орашје, Подбреге, Прељубниште, Раотинце, Ратае, Рогачево, Сирничино, Старо село, Туденце и Шемшово.
Кавадарци	Села: Бегниште, Бојанчиште, Бохула, Брштани, Бунарче, Ваташа, Возарци, Галиште, Гарниково, Глишиќ, Горна Бошава, Грбовец, Дабниште, Добротино, Долна Бошава, Драгозел, Драња, Дреново, Кесендре, Клиново, Конопиште, Кошани, Крњево, Куманичево, Мајден, Марена, Мрежичко, Праведник, Резаново, Радња, Раец, Ресава, Рожден, Сопот, Страгово, Фариш, Чемерско, Шешково и Шивец.
Карбинци	Села: Аргулица, Батање, Вртешка, Голем Габер, Горни Балван, Горно Трогерци, Долни Балван, Долно Трогерци, Ебеплија, Јунузлија, Калаузлија, Карбинци, Кепекчелија, Козјак, Крупиште, Курфалија, Кучалат, Кучиница, Мал Габер, Мичак, Мурталија, Нов Караорман, Одзалија, Припечани, Парналија, Рарње, Руљак, Таринци и Црвулево.
Карпош	Села: Бардовци и Горно Нерези
Кисела вода	Села :Драчево и Усије
Кичево	Село: Кнежино, Лазаровци, Мамудовци, Осој, Раштани, Тапчин Дол, Атишта, Бигор Доленци, Вранешница, Дупјани, Карбуница, Кожиичино, Крушица, Миокази, Орланци, Патец, Рабетино, Речани-Челопечко, Светораче, Стаорец, Челопеци, Белица, Брждани, Видрани, Големо Црско, Горна Душегубица, Грно Добреноец, Долна Душегубица, Долно Добреноец, Другово, Елховец, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јудово, Кладник, Кленоец, Козица, Лавчани, Малкоец, Мало Црско, Манастирско Доленци, Подвис, Попоец, Пополжани, Прострање, Свињиште, Србјани, Цер, Бачишта, Букојчани, Горно Страгомиште, Грешница, Длапкин Дол, Долно Страгомиште, Зајас, Колари, Колибари, Лесница, Мидинци, Речани-Зајаско, Тајмиште, Арангел, Бериково, Гарани, Жубрино, Јагол, Јагол Доленци, Ново село, Осломеј, Папрадиште, Поповјани, Премка, Србица, Стрелци, Туин, Црвци и Шутиново.
Конче	Села: Габревци, Гарван, Горна Враштица, Горни Липовиќ, Дедино, Долна Враштица, Долни Липовиќ, Долни Радеш, Загорци, Конче, Лубница, Негреновци, Ракитец и Скоруша.

Кочани	Села: Безиково, Бели, Вранинци, Горни Полог, Горно Градче, Главовица, Грдовци, Долни Подлог, Долно Градче, Јастребник, Костин Дол, Лешки, Мојанци, Небојани, Нивичани, Ново Село, Оризари, Пантелеј, Пашаџиково, Полаки, Пресека, Прибачево, Припор, Рајчани, Речани, Тркање и Црвена Нива.
Кратово	Град: Кратово и села: Близанци, Вакуф, Горно Кратово, Димонче, Емирица, Железница, Живалево, Каврак, Кетеново, Кнежево, Којково, Коњух, Крилатица, Куклица, Куново, Луково, Мушково, Незилово, Пендак, Приковци, Секулица, Страцин, Талашманце, Татомир, Тополовиќ, Трновац, Туралево, Филиповци, Шлегово и Шопско Рударе.
Крива Паланка	Села: Бс, Баштево, Борово, Варовиште, Габар, Голема Црцорија, Градец, Длабочица, Дубровница, Дренак, Дрење, Дурачка Река, Жидилово, Киселица, Конопница, Костур, Кошари, Кркља, Крстов Дол, Лозаново, Луке, Мала Црцорија, Мартиница, Метежево, Мождивњак, Нерав, Огут, Осиче, Подржи Коњ, Станци, Тлменци, Трново и Узем.
Кривогаштани	Села: Бела Црква, Боротино, Воѓани, Врбјани, Годивје, Кореница, Кривогаштани, Крушеани, Мирче Ацев, Обршани, Пашино, Рувци, Подвиш и Славеј.
Крушево	Град: Крушево и села: Алданци, Арилево, Белушино, Бирино, Борино, Бучин, Врбоец, Горно Дивјаци, Долно Дивјаци, Јакреново, Милошево, Норово, Острилци, Пресил, Пуста Река, Саздево, Свето Митрани и Селце.
Куманово	Села: Агино Село, Бедиње, Бејаковце, Билјановце, Брзак, Вакев, Винце, Габреш, Горно Коњаре, Градиште, Делга, Доброшане, Довезенце, Долно Коњаре, Живиње, Зубовце, Јачинце, Карабичане, Клечовце, Кокошиње, Количко, Косматац, Кутлибег, Кучкарево, Кешање, Лопате, Љубодрог, Мургаш, Ново Село, Новосељане, Орашац, Пезово, Проевце, Пчиња, Резановце, Речица, Романовце, Скачковце, Сопот, Студена Бара, Шушево, Табановце, Тромеѓе, Умин Дол, Черкези, Четирче и Шупји Камен.
Липково	Села: Алашевце, Белановце, Ваксинце, Виштица, Глазња, Гошинце, Думановце, Злокуќане, Извор, Липково, Лојане, Матејче, Никуштак, Опае, Оризаре, Отја, Ренковце, Ропалце, Руница, Слупчане, Стража и Стрима.
Лозово	Села: Аџибегово, Аџиматово, Бекирлија, Дорфулија, Ѓуземелци, Каратманово, Кишино, Лозово, Милино, Сарамзалино и Козелари.
Маврово и Ростуше	Села: Аџиевци, Беличица, Бибај, Битуше, Богдево, Болетин, Велебрдо, Волковија, Видуше, Врбен, Врбјани, Галичник, Грекај, Дуф, Жировница, Жужје, Јанче, Акчилница, Кракорница, Леуново, Лазарополе, Маврови Анови, Маврово, Нивиште, Никифорово, Нистрово, Ничпур, Ново Село, Орчуше, Присојница, Росоки, Ростуше, Рибница, Селце, Сенче, Скудриње, Сретково, Сушица, Тануше, Требиште, Тресонче и Церво.
Македонска Каменица	Град: Македонска Каменица и села: Дулица, Кошевица, Костин Дол, Луковица, Моштица, Саса, Тодоровци и Цера.
Македонски Брод	Град: Македонски Брод и села: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брест, Вир, Волче, Горни Манастирец, Горно Ботушје, Горно Крушје, Грешница, Девич, Долни Манастирец, Долно Ботушје, Долно Крушје, Драгов Дол, Дреново, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Изиште, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово, Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Ореовец, Рамне, Растеш, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатина, Старо Село, Суводол, Сушица, Тазево, Томино Село, Тополница, Требино, Требовље и

	Црешнево.
Могила	Села: Алинци, Беранци, Будаково, Вашарејца, Горна Чарлија, Долна Чаралија, Дебелалци, Добрушево, Долно Српци, Ивањевци, Лознани, Могила, Мојно, Мусинци, Новоселани, Ношпал, Подино, Путурус, Радобор, Свето Тодори, Трап, Трновци и Црничани.
Неготино	Села:Брусник, Вешје, Војшанци, Горни Дисан, Долни Дисан, Дуброво, Јаношево, Калањево, Криволак, Курија, Липа, Пепелиште, Пештерница, Тимјаник, Треник, Црвени Брегови, Цидимирци и Шеоба.
Новаци	Села: Арматуш, Балдовенци, Бач, Биљаник, Брник, Брод, Будимирци, Велесело, Врањевци, Гермијан, Гнеотино, Гнилеж, Горно Агларци, Градешница, Грумази, Груништа, Далбеговци, Добровени, Добромири, Долно Агларци, Долно Орехово, Живојно, Зовик 1, Зовик 2, Ивени, Маково, Мегленци, Новаци, Ново Село, Орле, Паралово, Петалино, Полог, Рапеш, Рибарци, Скочивир, Сливица, Совик, Старавина, Суво Дол и Тепавци.
Ново Село	Села:Бадолен, Бајково, Барбарево, Борисово, Дражево, Зубово, Колешино, Мокриево, Мокрино, Ново Коњарево, Ново Село, Самоилово, Смолари, Старо Коњарево, Стиник и Сушица..
Охрид	Села: Вапила, Велгошти, Велестово, Горно Лакочерај, Долно Коњско, Долно Лакочерај, Елшани, Завој, Коњско, Косел, Куратица, Лагадин, Лескоец, Ливоишта, Љубаништа, Опеница, Орман, Пештани, Плаке, Подмоље, Рамне, Расино, Речица, Свиништа, Сирула, Скребатно, Трпејца и Шипокно.
Петровец	Села: Бадар, Блаце, Брезница, Горно Коњари, Градманци, Дивље, Долно Коњари, Катланово, Козле, Летевци, Огњанци, Петровец, Ржаничино, Средно Коњари, Сушица и Којлија.
Пехчево	Села: Пехчево и села: Негрево, Пачарево, Робово, Умлена, Црник и Чифлик.
Пласница	Села: Дворци, Лисичани, Пласница и Преглово.
Прилеп	Села: Алинци, Беловодица, Беровци, Бесиште, Бонче, Вепрчани, Веселчани, Витолиште, Волково, Врпско, Галичани, Голем Родобил, Големо Коњари, Гуѓаково, Дабница, Дрен, Дуње, Ерековци, Живоно, Загорани, Кадино Село, Кален, Канатларци, Клепач, Кокре, Крушевица, Крстец, Леништа, Лопатица, Мажучиште, Мал Родобил, Мало Коњари, Мало Рувци, Манастир, Марул, Никодин, Ново Лагово, Ореовец, Пештани, Плетвар, Подмол, Полчиште, Прилепец, Присад, Ракле, Селце, Смолани, Старо Лагово, Топлица, Тројаци, Тополчани, Тројкрсти, Царевик, Чаниште, Чепигово, Чумово, Шелеверци и Штавица.
Пробиштип	Град: Пробиштип и села: Бунеш, Бучиште, Гајранци, Горно Стубол, Горно Барбарево, Гризилевци, Гујновци, Добрево, Долни Стубол, Долно Барбарево, Древено, Дренок, Зарепинци, Зеленград, Злетово, Јамиште, Калниште, Куково, Кундино, Лезово, Лесново, Марчино, Неокази, Петршино, Петришино, Пишица, Плешанци, Пуздерци, Ратавица, Стрисовци, Стрмош, Трипатанци, Троло, Турско Рудари и Шталковица.

Радовиш	Села: Али Коч, Али Лобаси, Бучим, Воиславци, Дамјан, Дрзани, Дурутлија, Злеово, Ињево, Јаргулица, Калаузлија, Калуѓерица, Каралобоси, Караџалар, Козбунар, Коџалија, Ново Село, Ораовица, Папавница, Погулево, Подареш, Покрајчево, Прналија, Раклиш, Саригол, Смиланци, Сулдурци, Супурге, Тополница, Коселија, Худаверлија, Чешме Мале, Шаинташ, Шипковица и Штурово.
Ранковце	Села: Баратлија, Ветуница, Врзогрнци, Герман, Гиновци, Гулинци, Криви Камен, Љубинци, Милутинце, Одрено, Опила, Отошница, Пеклиште, Петралица, Псача, Радибуш, Ранковце и Станча.
Росоман	Села: Дебриште, Камен Дол, Крушевица, Манастирец, Мрзен Ораовец, Паликура, Рибарци, Росоман, Сирково и Трстеник.
Ресен	Град: Ресен и села: Арвати, Асамати, Долно Брајчино, Болно, Брајчино, Волкодери, Горна Бела Црква, Горно Дупени, Горно Крушје, Грнчари, Долна Бела Црква, Долно Дупени, Долно Перово, Дрмени, Евла, Езерани, Златари, Избишта, Илино, Јанковец, Козјак, Коњско, Крани, Кривени, Курбиново, Лавци, Лева Река, Лескоец, Љубојно, Наколец, Отешево, Петрино, Подмочани, Покрвеник, Прељубје, Претор, Рајца, Сливница, Сопотско, Стење, Стипона, Царев Двор, Штрбово и Шурленци.
Сарај	Села: Арнаклија, Бојане, Буковик, Глумово, Горно Свиларе, Грчец, Дворче, Долно Свиларе, Кондово, Копаница, Крушопек, Ласкарци, Љубин, Матка, Паничари, Радуша, Раовик, Рашче, Рудник Радуша, Семениште, Чајлане и Шишево.
Свети Николе	Села: Алакинце, Амзабегово, Арбашанци, Богословец, Буриловци, Горно Ѓуѓанче, Горно Црнилиште, Горобинци, Делисинци, Долно Ѓуѓанче, Долно Црнилиште, Ерџелија, Кадрифаково, Кнезје, Крушица, Макреш, Малино, Мездра, Мечкуевци, Мустафино, Немањица, Орел, Павлешенци, Патетино, Пеширово, Преод, Рачинци, Сопот, Стануловци, Стањевци, Строиманци и Трстеник.
Сопиште	Села: Барово, Говрлево, Горно Соње, Добри Дол, Долно Соње, Дрзилово, Јаболци, Нова Брезница, Патишка Река, Ракотинци, Света Петка, Сопиште и Чифлик.
Старо Нагоричане	Села: Алгуња, Алјинце, Арбаначко, Бајловце, Брешко, Буковјане, Војник, Враготурце, Врачевце, Дејловце, Длабочица, Добрача, Драгоманце, Дренок, Зегјане, Зејувино, Канарево, Карловце, Коинче, Кокино, Мегленце, Макреш, Малотино, Младо Нагоричане, Никујане, Облавче, Орах, Осиче, Пелинце, Пузајка, Рамно, Ругинце, Старо Нагоричане, Степанче, Стрезовце, Стрновац, Цветишница, Цвиланце и Челопек.
Студеничане	Села: Алдинци, Батинци, Вртекица, Горно Количани, Долно Количане, Драчевица, Елово, Калдирец, Малчиште, Маркова Сушица, Моране, Осинчани, Пагаруша, Рамни Габер, Студеничане, Умово, Цветово, Црвена Вода и Црн Врв.
Струга	Села: Безово, Биџево, Богојци, Бороец, Брчево, Буринец, Велешта, Вишни, Враниште, Глобочица, Горна Белица, Долна Белица, Делогожди, Добовјани, Долно Татеша, Драслајца, Дренок, Заграчани, Збазди, Јабланица, Калишта, Коросишта, Лабуништа, Лакаица, Ливада, Лозани, Локов, Луково, Мали Влај, Мислешево, Мислодезда, Модрич, Мороишта, Нерези, Ново Село, Октиси, Радожда, Ратолишта, Франгово, Шум, Пискупштина, Подгорци, Поум, Присовјани, Резаново, Селци, Ташмаруништа, Тоска и Џепин.

Струмица	Села: Баница, Банско, Белотино, Вељуса, Водоча, Габрово, Градско Балдовци, Дабиле, Добрејци, Дорломбос, Злешево, Костурино, Куклиш, Мемешли, Муртино, Орманли, Попчево, Просениково, Раборци, Риц, Сачево, Свидовица, Три Води и Чепели.
Теарце	Села: Брезно, Варвара, Глогји, Доброште, Јелошник, Лешок, Непроштено, Нераште, Одри, Првце, Пршовце, Слатино и Теарце.
Тетово	Села: Бозовце, Бродец, Вејце, Вешала, Гајре, Голема Речица, Ѓермо, Једоарце, Лавце, Лисец, Мала Речица, Отуње, Порој, Саракино, Селце, Сетоле, Фалиш, Џепчиште и Шипковица.
Центар Жупа	Села: Бајрамовци, Балинци, Брештани, Броштица, Власиќи, Голем Папрадник, Горно Мелничари, Горенци, Долгаш, Долно Мелничари, Евла, Елевци, Житинени, Кочишта, Коџаџик, Мал Папрадник, Новак, Осолница, Одзовци, Парешани, Праленик, Центар Жупа и Црно боци
Чашка	Села: Бањица, Бистрица, Богомила, Бусилци, Владилевци, Витанци, Војница, Габровник, Голожинци, Горно Врановци, Горно Јаболчиште, Долно Врановци, Долно Јаболчиште, Дреново, Еловец, Извор, Крапиново, Крајници, Крива Круша, Крнино, Лисиче, Мартолци, Мелница, Мокрени, Нежилово, Ново Село, Корморани, Ореов Дол, Ореше, Отисино, Папрадиште, Плевње, Поменово, Попадија, Раковец, Смиловци, Согле, Стари Град, Степанци, Теово, Црешнево и Чашка.
Чешиново – Облешево	Села: Бања, Бурличево, Врбица, Зиганци, Кучицино, Лепопелци, Ново Селани, Облешево, Соколарци, Спанчево, Теранци, Урланци, Чешиново и Чифлик.
Чучер-Сандево	Села: Бањане, Блаце, Бразда, Брест, Бродец, Глувово, Горање, Кучевиште, Мирковци, Побожје, Танушевци и Чучер-Сандево.
Штип	Села: Баталија, Брест, Врсаково, Горачино, Доброшани, Долани, Драгоево, Едеклерци, Јамујарци, Калапетровци, Кошево, Криви Дол, Лакавица, Лесковица, Липов Дол, Љуботен, Никоман, Ново Село, Пенуш, Пиперово, Почивало, Пухче, Саричиево, Селце, Скандалци, Софилари, Стар Караорман, Степанци, Суво Грло, Судник, Сушево, Танатаринци, Тестемелци, Топлик, Три Чешми, Хаџи Реџепли, Хаџи-Сејдели, Хаџи-Хамзали, Црешка, Чардаклија, Чифлик, Шашаварлија и Шопур.
Шуто Оризари	Село: Горно Оризари.
Вкупно населби	1745

Категоризација на мали и средни претпријатија

Претпријатија се квалификуваат како микро и мали претпријатија, доколку тие ги исполнуваат критериумите утврдени во Препораката 2003/361/ ЕЗ, кои се сумирани во следната табела. Покрај бројот на вработени, едно претпријатие исто така се квалификува како мало или средно, ако го исполнува условот за годишен обрт или вкупен биланс на состојба, но не и двата.

Категорија на претпријатие	Број на вработени	Годишен обрт или вкупен биланс на состојба
средно	< 250	≤ 50 милиони € ≤ 43 милиони €
мало	< 50	≤ 10 милиони € ≤ 10 милиони €
микро	< 10	≤ 2 милиони € ≤ 2 милиони €

Новоформираните претпријатија ќе се проценуваат врз основа на предвидениот број на вработени, годишен обрт или вкупен биланс на состојба, кој треба да се постигне како што е предвидено во предлог технички предлог проект/деловен план, но не го надминува опсегот на мали и средни претпријатија.

Складирање и справување со ѓубриво

Конструкциите за складирање на шталско ѓубре треба да бидат дизајнирани и управувани за задржување на шталското ѓубре (вклучувајќи и отпадни води, загаден исцедок, и шталско ѓубре измешано со отпадоци или постилка) без било какво испуштање во земјата и во водите;

Следниве начини на складирање може да бидат предложени од страна на барателите/корисниците:

а. Минимални барања за складирање на цврсто ѓубриво:

Во случај на складирање на шталско ѓубре во цврста состојба, треба да се предвиди простор со најмалку три странични ѕидови каде што се собира шталското ѓубре, следејќи ги овие препораки:

- израмнета површина за шталското ѓубре треба да биде со издигната основа за да се заштити од поплави.
- подлогата и ѕидовите мора да бидат направени од водоотпорен материјал и пред складирање треба да бидат прекриени со апсорбиционен материјал (супстрат на сецкана слама, лисја и др.) со цел да се апсорбираат остатоците на течно ѓубриво. Може да се предвидат непропустливи одводни канали поврзани со депо или резервоар за одводнување на урината и останатите течност (применливо само за говеда и свињи).
- куповите шталско ѓубре треба да бидат покриени со материјал (со фолија или со дебел слој на тресет, сецкана слама и сл.) за заштита од непријатна миризба и / или покривки за дожд и заштита од сонце.
- куповите шталско ѓубре треба да бидат оддалечени најмалку 30 m од секаков вид на бунар и не треба да бидат на брег или крајбрежје на водно тело, заштитена зона за вода за пиење. Исто така, тие не треба да бидат прилепени или близу до шталите за одгледување.
- капацитетот на просторот треба да овозможи складирање на цврсто шталско ѓубре за временски период од најмалку 12 недели.

б. Минимални барања за складирање на полу-цврсто или течно ѓубриво:

Во случај на складирање на шталско ѓубре во полу-цврста или течна состојба треба да се предвидат надземни резервоари или простори за складирање или подземни резервоари или простори за складирање или лагуни, следејќи ги овие препораки:

- во случај на надземни резервоари, резервоарот треба да биде покриен (подвижна мембрана или материјал отпорен на продирање на воздух или друго) и да постојат услови за проветрување за да се избегне насобирање на смртоносни гасови и испумпување

- во случај на надземни резервоари, подземни простори за складирање или лагуни на отворено, подовите и сидовите треба да бидат водоотпорни и да биде спречена секоја можност за истекување.
- земјиштето каде што се наоѓа просторот за складирање треба да биде ограден со ограда во висина од најмалку 1,5 m
- и соодветно обележано со знак за предупредување за опасност и забрана за неовластен пристап.
- полу-цврстото или течното шталско ѓубре не смее да биде насочено кон главниот канализациски систем;
- капацитетот на резервоарот или лагуната треба да овозможи складирање на полу-цврсто или течно шталско ѓубре за временски период од најмалку 16 недели.

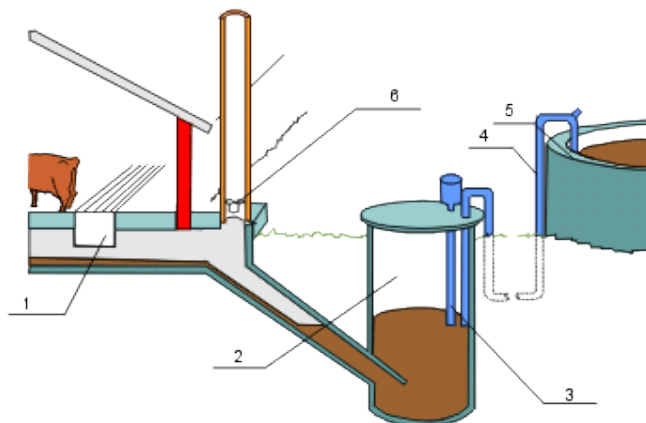
в. Минимални барања за складирање на полу-цврсто или течно шталско ѓубре со длабоки јами кои се наоѓаат под просторот за одгледување:

Во случај на складирање на ѓубриво во полу-цврста или течна состојба може да се користат длабоки јами под простор за одгледување, следејќи ги овие препораки:

- длабоките јами кои се наоѓаат под објектот за сместување на животните треба да се оддалечени од просторијата за молзење или просторијата за обработка.
- во случај на складирање на шталско ѓубре во полу-цврста или течна состојба во надземни резервоари за складирање или подземни простори за складирање на течното ѓубре, потребно е да се предвиди соодветен систем за испумпување/мешање
- во случај на надземни резервоари, резервоарот треба да биде покриен (на пример: подвижна мембрана или материјал отпорен на продирање на воздух или друго) и да постојат услови за проветрување и испумпување/мешање, за да се избегне насобирање на смртоносни гасови;
- во случај на подземни простори за складирање или лагуни на отворено, подовите и сидовите треба да бидат водоотпорни и да биде спречена секоја можност за истекување.
- земјиштето каде што се наоѓа просторот за складирање треба да биде ограден со ограда во висина од најмалку 1,5 m и соодветно обележано со знак за предупредување за опасност и забрана за неовластен пристап.
- течното шталско ѓубре не смее да биде насочено кон главниот канализациски систем.
- капацитетот на резервоарот или лагуната треба да овозможи складирање на течно шталско ѓубре за временски период од најмалку 16 недели.

Пример на систем за складирање и управување со шталско ѓубре во случај на длабоки јами кои се наоѓаат под објектот за сместување на животните за складирање на течно шталско ѓубре:

Систем за отстранување на течно ѓубре: 1 - канал за течно ѓубре; 2 - јама за препумпување; 3 - пумпа; 4 - нагорна цевка за течно ѓубре; 5 - резервоар за течно ѓубре; 6 - вентилатор

Коефициенти за добиточни единици (ДЕ)

Говеда	Под една година	0,400
	1 и не повеќе од 2 години	0,700
	Машко, 2 години и повеќе	1,000
	Јуници, 2 години и повеќе	0,800
	Млечни крави	1,000
	Останати крави, 2 години и повеќе	0,800
Овци и кози		0,100
Копитари (коњи, магариња)		0,800
Свињи	Прасиња со жива мера под 20 кг	0,027
	Одгледување на маторици со тежина од 50 кг и повеќе	0,500
	Останати свињи	0,300
Живина	Бројлери	0,007
	Несилки	0,014
	Ноеви	0,350
	Друга живина	0,030
Зајаци, одгледување женки		0,020

Прилог 7

Листа на производи од Анекс I на Договорот

Списокот наведен во член 32 од Договорот

(1) Бр. во Бриселската номенклатура	(2) Опис на производи
Поглавје 1	Живи животни
Поглавје 2	Месо и јадливи месни отпадоци
Поглавје 3	Риби, лушпари и мекотели
Поглавје 4	Млечни производи; јајца птици; природен мед
Поглавје 5	
05.04	Цревата, мочниот меур и желудници од животни (освен од риби), цели и парчиња од нив
05.15	Животински производи на друго место неспомнати или опфатени; мртви животни од Поглавје 1 или Поглавје 3, непогодни за човечка исхрана
Поглавје 6	Живи дрвја и други растенија; луковици, корени и слично; сечено цвеќе и украсни лисја
Поглавје 7	Зеленчук и некои корења и грутки
Поглавје 8	Јадење овошје и јатчесто овошје; кори од агруми или дињи
Поглавје 9	Кафе, чај и зачини, со исклучок на мате-чај (тарифен број 0903)
Поглавје 10	Житарици
Поглавје 11	Производи од мелничката индустрија; слад и скроб; глутен; инулин
Поглавје 12	Маслодајни семиња и маслодајна плодови; разни зрна, семиња и плодови; индустриски и медицински растенија; слама и добиточна храна
Поглавје 13	
ex13.03	Пектин
Поглавје 15	
15.01	Свинска маст и други производи од свинска маст; други производи од живинска маст
15.02	Непреработени масти од говеда, овци или кози; лој (вклучувајќи „ <i>premier jus</i> “ произведен од тие масти
15.03	Стеаринска маст, олеостеарин и стеарински лој; маст, маслено масло и лојно масло, не емулгирани или мешани или подготвени на било кој начин

15.04	Масти и масло, риба и морски цицачи, без разлика дали се или не рафинирани
15.07	Заситени растителни масла, течни или цврсти, сурови, рафинирани или прочистени
15.12	Животински или растителни масти и масла, хидрогенизирани, без разлика дали се или не рафинирани, но не за понатамошна подготовка
15.13	Маргарин, имитација на маст и други преработени масти за јадење
15.17	Резидуи кои произлегуваат од третман на масни супстанции и животински или растителни восоци
Поглавје 16	Преработки од месо, риби, лушпари или мекотелци
Поглавје 17	
17.01	Шеќерна репка и шеќерна трска, цврст состојба
17.02	Други шеќери; шеќерни сирупи; вештачки мед (без разлика дали се или не се меша со природен мед); карамел
17.03	Меласа, без разлика дали е или не е обезбоена
17.05(1)	Зачинети или обоени шеќери, сирупи и меласа, но не и овошни сокови со додаток на шеќер во било кој процент
Поглавје 18	
18.01	Зрна какао, цели или искршени, сурови или печени
18.02	Какао школки, лушпи, кожи и отпад
Поглавје 20	Производи од зеленчук, овошје или други делови од растенија
Поглавје 22	
22.04	Шира од грозје, во ферментација или со стопирана ферментација на друг начин освен со додавање на алкохол
22.05	Вино од свежо грозје; шира од грозје со стопирана ферментација со додавање на алкохол
22.07	Други ферментирани пијалаци (на пример, јаболковина, крушковача и медовина)
ex22.08(1) ex22.09(1)	Етил алкохол или неутрални алкохолни пијалаци, без разлика дали се или не се денатурирани, со која и да било јачина, добиени од земјоделски производи наведени во Анекс I на Договорот, освен ликери и други алкохолни пијалаци и сложени алкохолни препарати (познат како "концентрирани екстракти") за производство на пијалаци
ex22.10(1)	Оцет и замена за оцет
Поглавје 23	Остатоци и отпадоци од прехранбената индустрија; готова сточна храна
Поглавје 24	
24.01	Непреработен тутун, отпадоци од тутун
Поглавје 45	

45.01	Природна плута, необработена, мелена, гранулирана или дробена; плута отпад
Поглавје 54	
54.01	Лен, суров или обработен но непреден; влачен лен и отпад (вклучувајќи извлачени или влакнести крпи)
Поглавје 57	
57.01	Коноп (<i>Cannabis sativa</i>), суров или обработен но непреден; влачен и отпадоци од коноп (вклучувајќи извлачени или развлакнени крпи или јажиња)
(1) Наслов додаден според член 1 од Регулативата бр 7а од Советот на Европската економска заедница, на 18 декември, 1959 (ОВ 7, 1961/01/30, стр 71 -Специјално издание (англиско издание) 1959-1962, стр 68) .	